SİVÂSÎ EFENDİ

KADDESE'LLÂHÜ SIRRAH'ÜL AZÎZ

(1563/1639)

KAZA VE KADER RİSÂLESİ

ZEKİ HAYRAN

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN: 978-9944-355-12-4
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak : **Haluk Karslıoğlu**
Baskı- Cilt : **Gözde Matbaacılık**

24 Mart 2010

İsteme Adresi:
Gözde Matbaacılık Mücellit
& **Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. şti İstanbul**
Tel: 0 212 481 81 69

GİRİŞ

Babam Hafız Mehmet Efendinin, can dostu ve vazife arkadaşı Zeki Hayran [1] Hoca Efendinin, kütüphanem raflarımda bulunan bir Risâleye ait tercümesinin, umumun menfaatine sunulması gerektiği düşüncesi hâsıl olduğundan, meccanen adına tekrar hazırlamayı uygun gördüm. Bu vesile ile babamı, müftülük yaptığı halde vaizliği ile tanınan ve bunu şiar edinen, gayretli **Zeki HAYRAN** Hocamı yâd etmek istedim. Ruhu şad olsun. Çünkü insanların dünyayı terk ettikten sonra anılması ile hem bir vefa borcu ödenmiş olup, sadakatimiz de izhar edilmiş olunacaktır. Yapılan birçok şey, bir gün birileri tarafından gün yüzüne çıkarılır. Bu nedenle iyi olmaya mecbur olup gayret etmemiz gerektiğini, hafızalara nakşederek bir şekilde muradımız da gerçekleşmiş oldu.

Bu vesile ile hocamın tercüme ederek hazırladığı çalışmaya sadık kalarak, bazı ilavelerle günümüz insanının anlayabileceği şekilde faydalı olmayı nasip eden Allah Teâlâ'ya şükürler olsun.

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı Altuntaş
Esenler/İstanbul
2010

---

[1]**Doğumu:**01.01.1945; **Hakk'a Yürüyüşü:** 21.02.2005

Ö N S Ö Z

İnsanı, mahlûkatın en şereflisi olarak yaratan, Rahman ve Rahim olan Allah Teâlâ'ya hamd ü senâ olsun.

Salât ve selâm, iki cihanın mânevi güneşi Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve selleme, O'nun hidâyet yolundan ışık alan âline ve ashabıma olsun.

Milletlerin yaşaması, büyümesi ve gelişmesi için geçmişi ile geleceği arasında kopmaz ve sarsılmaz bağların kurulması lâzımdır. Tarihten ibret almayan, geçmişten haberi olmayan, kültür ve mânevi değerlerden mahrum olan toplumlar, nesiller, daima perişan olmuş, tarihten silinip gitmişlerdir. Büyüklerini unutup ecdadının haliyle hemhal olmayan, mazi ile aralarındaki köprüleri tahrip edem milletler, anarşi içindi boğulmuş ve tarih sahnesinden çekilmeye mecbur edilmişlerdir. Bunun gibi milletler, maddeten köksüz ve ruhen öksüzdürler. Çünkü fertlerin içtimâi terbiyesi, irfan derecesi ancak

büyüklerini, onların eserlerini tanımak ve geçmişle irtibatı koparmamakla mümkündür.

Yeni neslin heyecan ve şevkini artırmak için ümmetin içinde yetişen büyük kişilerin hayat ve eserlerinden mutlaka haberdar olmamız lâzımdır.

Hayatları başlı başına bir tarih, düşünce ve içtihatlarıyla bir ferman hükmünde olan ecdadımızın hepsini tanıtmaya imkân yoktur. Bu açıdan baktığımızda Sivas İlimiz dâhilindeki Abdülmecîd-i Sivâsî Efendiyi tanıtabilirsek kendimizi bahtiyar addederiz.

Gayemiz; ölümü, ölümsüzlük inancıyla bekleyen, o din serdarlarına, o iman abidelerine, küfür derecesinde yapılan hakaretleri ve o hakaretleri kusan şom ağızları, ilmin altın kilidiyle kilitlemektir.

Aziz okuyucular!

Elimizdeki şu küçük, fakat çok önemli ve çetrefilli bir konuya ışık tutan **"RİSÂLE"**, 16. yüzyıl Müslüman– Türk âlemimin maddi ve manevî en büyük üstatlarından olan **"Abdülmecîd-i Sivâsî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz Efendi** (hyt. 1049 / 1639)**"** nin **"Kaza ve Kader Risâlesi"** [2] isimli

---

[2] [Bu eser İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'ndeki fiş kaydında **"İrâde-i Cüziyye Risâlesi"**, Bâyezid Devlet Kütüphânesi'ndeki fiş kaydında ise **"Kader Hakkında Risâle"** şeklinde geçmektedir. Abdülmecid Sivâsî 'nin eserlerinden bahseden kaynakların hiç birisinde ismi yer almayan bu Risâlenin

eserinin kısmen tercüme, kısmen de sadeleş-

---

muhtevası dikkate alındığında ismi kanaatimize göre **"Kazâ ve Kader Risâlesi"** olmalıdır.

Sivâsî Efendi bu eseri yazmadaki maksadını şu iki gerekçeye dayandırmaktadır. Bunlardan birisi ikrâm ve azamet sahibi kişilere kazâ ve kaderin hakikatini beyân etmek; diğeri ise işledikleri günah ve kusûrları, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah Teâlâ'ya nisbet eden isyankârları reddetmek.

Kader konusunda âyet ve hadisler yanında Hz. Ali kerremallâhü veche, İmâm-ı Gazâlî, İbn Arabî, Ebûssuûd, EbûT-Mu'in en-Nesefî gibi zâtların bu konudaki görüşlerini de aktaran Abdülmecîd-i Sivâsî, yerine göre Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerle eserini zenginleştirmeye çalışmıştır. Nüshaları:

1- Bu eserin incelediğimiz nüshası İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. Türkçe Yazmalar Bölümü 1903 numarada kayıtlıdır. 1b-10b vr. 21 st. Halinde beyaz kâğıda nesîh hattıyla yazılmıştır. Ayetlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Eserin sırtı kırmızı meşin, kapaklar siyah bez cilde kaplıdır.

2- Eserin diğer nüshası Bâyezid Devlet Ktp. Velîyüddîn Efendi 347/8 numarada bulunmakta olup, 235x140, 165x65 mm. ebadında 254-260 vr. 21 st. Halinde nohudî beyaz kâğıda siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Kahverengi meşin cilde kaplıdır. Bu eser, etüdümüz için ön çalışma yaparken yukarıda verdiğimiz numarada tespit edilmiş ve bilgi alınmıştı. Ancak bir yıl sonra eser hakkında tetkiklerimizi sürdürmek için kütüphaneye müracaat ettiğimizde bu eserin kaydının düştüğünü veya aynı numarada olmadığı görüldü. Yetkililerin bu durumu düzelteceklerini umarız.] (GÜNDOĞDU, 1997), s.191-192

tirmesidir. Çünkü **Abdülmecîd-i Sivâsî**, Risâlesinin baş taraflarını Arapça, bazı şiirleri Farsça ve diğer kısımları ise Osmanlıca olarak, üç dili birden kullanarak yazmıştır. Âyet ve Hadislere mümkün olduğu kadar kaynak göstermeye çalışıldı. Âyet meallerini Hasan Basri Çantay'ın meâli referans alındı. Lüzumlu gördüğümüz yerlerde muteber kitaplarımızdan dipnotlar halinde açıklama yaparak, asıl metinle karışmamasını temin edildi. Osmanlıca olan şiirlerin estetiği bozulmasın diye nesre çevrilmeyip aslı ile bırakılmış, anlaşılması zor kelimelerin manalarını dip not olarak verilmiştir.
Bu vesile ile Yüce Dinime ve onun asırlarca hâmisi bulunan aziz milletime ufacık bir hizmet yapabildiysem ne mutlu bana...

Elimde olmayarak bazı hatalarımın olacağını, mevzunun çetrefilli olması ve:

"Bir eser ki, onu yapan insan ola
Mümkün müdür ki, onda noksan olmaya?"

Kelamındaki göre, peşinen kabul ediyorum. Lâkin okuyuculardan ve bu işin ehli muhterem büyüklerimden ricam, hatalarımı tashih edip, hoş karşılamalarıdır. Zira hatadan salim olan ancak Yüce Allah Teâlâ'dır.

Gayret bizden, tevfik ve hidâyet Allah Teâlâ' dandır.

TAKDİM

İslâm dininin itikat esaslarından biri de Kaza ve Kadere imandır. Buna iman etmek, Kitap ve Sünnet ile sabittir. Konuyla ilgili âyetler pek çoktur:

"Gerek yeryüzünde ve gerek kendi nefislerinizde herhangi bir musibet gelmemiştir ki, bu bizim onu yaratmamızdan önce Kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır."[3]

Hz. Ömer radiyallâhü anhın, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden rivâyet ettiği meşhur **"Cibril Hadisi"** 'inde Kaza ve Kadere itikat, iman esaslarından sayılmıştır.

Hakikatte Kaza ve Kader fikri pek eskidir. Daha doğrusu insanlara Allah tarafından bildirilmiş bir hakikattir.

Kaza; kelimesinin birçok manası vardır. Kelime olarak kat' ve fasıldır. İslâm âlimlerine göre istılahî manası ise:

"Bütün kâinatın Levh-i Mahfuzda yani kâinatın

---

[3] Hadîd, 22

ilmi ezelîdeki tertip edilen fihristinde var olmasıdır.”

Kader: Şartların meydana gelmesinden sonra ayrı ayrı zuhurudur. Yani şartlar yerine geldikten sonra belirli bir zamanda muayyen bir sebeple meydana gelmesi demektir. Başka bir tarif ile **“Hakkın ezelde mahlûkun sıfatını bilmesidir. Eşyayı irâdesine göre mutlak olarak takdir etmesidir”** [4]

Zaten meselenin asıl can noktası şu ki, Kaza ve Kadere iman, kitap ve sünnette zikredilmese bile yinede inanmak zaruri olurdu. Çünkü bu önce fıtridir. Sonra Allah Teâlâ’ya ve O'nun sıfatlarına iman etmek, Kaza ve Kadere imanı da gerektirmektedir. Zira Kader, Allah Teâlâ’nın **“İlim ve İrâde”** sıfatlarına, kaza ise, **“tekvin”** sıfatına racidir. Lakin bu meselenin önemine binâen âyet ve hadislerde ayrıca açıkça beyan edilmiştir.

Burada şu gerçeği de itiraf etmek mecburiyeti hâsıl oldu: Kaza ve Kader meselesi “ Allah Teâlâ’nın zâtı” gibi araştırılıp düşünülmesi yasak edilen meselelerdendir. İslâm Dini bizi, Allah Teâlâ'nın varlığından haberdâr eder, O'na iman ile mükellef kılıp, **“Allah Teâlâ'nın zatı şöyle midir, veya böylemidir”** diye düşünmekten nasıl yasaklıyorsa, Kaza ve Kader meselesini düşünmek ve münakaşa etmekten öyle yasaklar. Çünkü bu mesele, akıl için kati suretle halledilmesi mümkün olmayan muğlâk meseleler-

---

[4](İzmirli, 1339), c. 2, s. 201

dendir. Kaza ve Kader delillerle sabit olduğu için, biz ona yalnız iman ederiz. Aslını ve hakikatini araştırmaya lüzum görmeyiz.

Yalnız şu husus da hiç akıldan çıkarılmasın ki, hakikati anlaşılmayan her şeyin varlığını inkâr etmek mantıklı bir şey değildir. Buna **“Feza, sonsuzluk v.s. gibi nice şeyler vardır ki, anlaşılmalarına imkân, inkârlarına mecal yoktur.”** diye misal olarak verebiliriz. Elektriğin görünüşte ne olduğunu bilmiyoruz. Fakat onun mahiyeti hakkındaki bilgisizliğimiz varlığını inkâr etmemizi icap ettirmez. Çünkü her an ondan istifade ederiz. Bize lâzım olan da budur. Kader meselesinin aslını araştırmak doğru olmadığı gibi, inkârı da doğru olmaz.

En meşhur filozoflardan hiç biri bu meseleyi inkâr etmemişlerdir. Ancak her biri ayrı ayrı muhakeme ve telâkki etmişlerdir. İşte İslâmiyet bizi, Allah Teâlâ'nın varlığından haberdar ettiği gibi, Kaza ve Kaderden de haberdar etmektedir. Fakat aynı zamanda bizi, cebir derecesinde ona dayanmayı yasaklayıp, nehiy, çalışıp gayret etmeyi de emrediyor. İslâm, dünyada çalışmadan hiç bir şeyin olmayacağını bir kere değil bin kere tekrar ediyor.

KULUN FİİLLERİ

İnsanların yaptığı fiiller işler hakkında başlıca üç mezhep vardır.

Mutezile, Cebriyye, Ehli Sünnet.

Bunların kulun fiilleri hakkındaki görüşleri kısaca şöyledir.

1 — Mutezile Mezhebi:

İnsanlar müstakil olarak fiillerinin mucididir. **“Kul fiilinin yaratıcısıdır”** derler. Bunlar Kaderi kabul etmezler.

İnsanların fiilleri kendi ellerinde olmasa (yani fiillerini kendileri yaratmasa) o fiillerin iyilik veya kötülüğüne göre Allah Teâlâ’nın ceza veya mükâfat vermesinde adaletsizlik olurdu, derler.

Bu fırka sanki Allah Teâlâ’yı isyan ve günah yaratmaktan tenzih ederler. Yani Allah Teâlâ, hayrı yaratır, insanın günah olan fiillerinde insanları bir nevi ulûhiyette ortak kabul ederler. Allah Teâlâ'yı tenzih edelim derken, O'na şirk koşarlar.

Maalesef bir zamandan beri bazı kişi ve propaganda vasıtaları tarafından **“yaratmak”** fiili insanlara isnat edilmektedir. Bu gibi tabirler, lisan-ı edebe ve dine muhalif olduğundan kullanılmamalıdır. Hatta batıl bir mezhep olan

Kaderiyye bile, doğrudan doğruya **“yaratmak”**[5] kelimesini kullanmaktan sakınmışlardır.

2— Cebriyye mezhebi:

Ehli Sünnet akidesine muhalefet eden din fırkalarından biridir. Buna **“Mürcie”** de denir.**“Kulun iradesi yoktur. İnsan Kaderin elinde bir oyuncaktır.”** akidesini benimserler. Kulun irâde ve seçmesi olmadığını söyleyerek insanı cansız bir taş gibi düşünürler.

“Âlemde günah yoktur” derler. Çünkü kul Allah Teâlâ'nın iradesine uymak zorundadır. Olaylar kaderle tabidir. Emir ve nehiy arasında fark yoktur.[6]

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bir hadisi şeriflerinde bu İki fırkaya şöyle işaret buyururlar:

“Ümmetimden iki sınıf vardır ki onların Islâm’dan nasibi yoktur: “Mürcie cebrîyye ve

---

[5] Yaratmak fiilini günümüzde insanlar içini boşalttıkları için Allah Teâlâ’nın yaratmasına benzer bir düşünceyi akla getirmeden kullandıkları da çoktur. Burada önemli, olan ulûhiyete layık olan yoktan var etmedir. Var olan bir şeyden bir nesnenin yaratılması olmaz, teşekkülü vardır. Buna yarattı ve yaratıldı demek bir bahsedilen yaratma ile ilgisi yoktur. Yalnızca Türkçe dilinin kullanımındaki yetersizliğinden başka bir şey değildir. Arapçada fazla kelime sorunu olmadığı için bu türlü ifade sıkıntısı bulunmamaktadır.

[6] (İzmirli, 1339), c.2, s. 205

Kaderiyye fırkalarıdır.” [7]

Bu hadisi Şerife dayanarak birçokları bu iki fırkanın küfürde olduklarını söylemişlerdir. Ancak biz, bu görüşlerinden dolayı onlara kâfir dememediğimiz gibi bir içtihat hatasının içinde oldukları kesin bir gerçektir.

Bunlar mümindirler, fakat İslâm’ın hakikatinden nasipleri yoktur. Tıpkı zengin olan cimri bir adamın, malı çok olduğu halde, ondan nasibinin olmaması gibi..

3 - Ehli Sünnet vel-Cemaat Mezhebi:

Ehli Sünnetin bu husustaki görüşlerini şu üç maddede hülasa etmek mümkündür.

a-Kul, kendi irâde ve ihtiyariyle yaptığı fillerden sorumludur.

b-Kul, kendi irâde ve ihtiyarı dışındaki ızdırari fiillerinden sorumlu değildir. (Uyumak, hazmetmek, ruhi ve uzvî arızalar v.s. gibi fiiller)

c- Allah Teâlâ dilediğini yaratan, yegâne, yaratıcıdır. Her şeyi olduğu gibi kişinin ihtiyari fiililerini de yaratan O'dur. Allah Teâlâ külli irâdeye sahiptir. Kula ise cüz'i irâde vermiştir. Demek ki Cebriyye Mezhebinin söylediğinin aksine kulun irâdesi ve ihtiyarı vardır. İstediğini yapma kuvveti, dilediğini yapmama kudreti... İbadetin lezzetii burdadır. İrâde yoksa, bu gökte durmadan dönmektedir. Fakat bunun için hiç bir se-

---

[7] Sünen-i Tirmizi, Kader, 13; Hadis numarası: 2239.

vap yoktur.

Canlı-cansız- bütün mahlûkatın Allah Teâlâ'ya boyun eğip secde ettiği Kur'an-ı Kerimde haber verilmektedir. Lakin irâdeleri olmadığı için sorumlu tutulmamışlardır. Bunun tek istisnası ise insanoğludur.

Sultan Veledin şu sözü bizim için çok önemlidir: **"Allah Teâlâ'nın yarattıkları içinde, Âdem Oğulları ihtiyar sahibi, onun dışındakiler mecburdurlar, ihtiyarları ellerinde değildir. Ateş sıcaklık yapmamaya, güneş aydınlık vermemeye kadir değildir. Ancak Âdemoğulları iyilik ve kötülük yapmada serbest ve muhtar oldukları için hesaba çekileceklerdir."** [8]

Şeytan ve nefsin kötülüğe, meleğin ve ruhun iyiliğe ve hayra daveti, insandaki ihtiyar ve irâdeye en büyük delildir.

"Allah Teâlâ dilemese ben zâni, hırsız, mülhit, müşrik, kâfir olmazdım" diye söyleyerek Allah Teâlâ'ya cebir isnat eden Cebriyyecilere ve gafillere Hz. Mevlana'mız şöyle cevap veriyor:

"Benim küfrüm, zinam, katilliğim v.s. Allah'ın bir dileğidir, dedin. Fakat bil ki senin de, bu küfür v.s. de bir dileğin var. Çünkü sen istemedikçe kâfir olmazsın. Dileksiz küfür tenakuzdur.[9] Hem kafirsin, hem de küfrü istemi-

---

[8] (Sultan Veled), s. 202

[9] **Tenakuz:** Sözün birbirini tutmaması. Konuşmada beyan edilen söz ve fikirlerin birbirine zıt olması.

yorsun, böyle şey olur mu?..." [10]

Her ne kadar küfür v.s. Allah Teâlâ'nın takdiriyle ise de, emir ve rızasıyla olmadığında da şüphe yoktur. İnsanın elde ettiği şey zararsa çalışmamasından, kâr ise çalışıp çabalamasından ileri gelmiştir.

Yoksa Âdem aleyhisselâm **"Rabb'imiz, biz nefsimize zulmettik"**[11] demezdi. Kader böyle imiş, ihtiyat ve tedbirin ne faydası var, derdi. İblis gibi: o da: **"Sen beni azdırdın. Hem kadehimi kırıyor, hem de bizi dövüyorsun"** [12] demişti. Hâlbuki takdir-i ilâhi Hakk'tır. İblis gibi kör olmamak lâzımdır...

Demek ki Kaza ve Kaderi inkâr edenin inkârı dahi, Kaza ve Kaderin dışında değildir. Bu izahlardan, kesin olarak anlaşılan Mutezile'nin ve nede Cebriyye mezhebinin dediği gibi değildir. Buna göre ne, kul kendi fiilinin yaratıcısı, ne de yaptığı işlerde Allah Teâlâ'nın cebri vardır. Hayır ve şer her şeyin yaratısı Allah Teâlâ'dır. Kula zulmetmez. Fakat irâde-i cüziyye verdiği için kulu me'sul tutar. İnsanoğlunun bir sanatı seçip, onu iş olarak benimsemesi, onun irâde ve ihtiyarının varlığına kesin bir delildir. Böyle olmasa sormak lâzım:

---

[10] (Mesnevi, 1953), c. V, b. 3098-3104

[11] Â'raf, 23

[12] **(Şeytan) Dedi ki: "Beni azdırdığından dolayı ben de herhalde onlar için yeryüzünde bezeyeceğim ve onların hepsini azdıracağım."** (Hicr, 39)

“Neden sanat ve işler arasında bunu seçtin.”

Ayrıca birisi hırsızlık yapsa da, **“bu Allah'ın takdiri”** dese, başına iki üç yumruk vurup da, **“bu da Allah Teâlâ'nın takdiridir, koy o çaldığını yerine”** demez misin? Böyle olmayınca; iyilik yapanların yeri olan Cennetle, kötülük ve günah işleyenlerin yeri Cehennemi inkâr neticesi ortaya çıkar. Kısaca ahireti inkâr etmek ve dolasıyla Allah Teâlâ'yı inkâr, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi inkâr etmek ortaya çıkardı. O zaman işin neticesi nereye varırdı?...

“Ezelde ne takdir edildiği bizce bilinmediğinden, bize lâzım olan, zahiren sahip olduğumuz irâdeyi, İlâhi emirler dâiresinde sarf etmektir. Yâni şerden kaçıp hayra koşmak için kudretimizi sarf etmektir. Bizim için mesuliyet budur. Fakat çok defa istediğimizi, ümit ettiğimizin aksine olarak, yapabileceğimizi zannettiğimiz bir isteğimizi, yapamadığımızı düşünürsek kendi irâdemizden daha kuvvetli bir irâdenin tesiri altında olduğumuzu anlarız. İşte müslüman, hem kendi irâde ve isteğiyle hareket edeceğine kanidir, hem kendi irâdesinden daha kuvvetli olan irâdei İlahiyyenin yardımına, himayesine muhtaç olduğunu unutmamalıdır. Gaflet etmemelidir.”[13]

Binaenaleyh, Allah Teâlâ kulun irâde ve ihtiyarını nereye sarf edeceğini ilmi ezelisi ile bilir. Ancak Allah Teâlâ o işin vaki olacağını bildiği ve öylece takdir ettiği için kul onu yapmaya ihtiya-

[13] (Dr. Milaslı İsmail Hakkı, 1343), s. 68-69

rını sarf edecek değildir. Belki kulun irâde ve ihtiyarını, o işi yapmaya sarf edeceği Allah Teâlâ katında malum olduğu için vukuuna ilim ve takdir-i İlâhiyye taalluk eder. Nasıl ki! Talebesinin imtihan esnasında başarısını ispat edemeyeceğini, daha önceden kesin olarak bilen öğretmenin talebesinin haline ait eski bilgisini, hakikatte imtihanı veremeyen o talebe hakkında bir cebir ve zulüm teşkil etmez. Bunları gibi Allah Teâlâ'nın ezelde bilmesi de kul için bir cebir ve zulüm asla değildir.

Kadı Abd-ül'cebbar, Hz. Ömer radiyallâhü anhden şöyle bir hadis nakleder:

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Fiil ve halleriniz hakkındaki ezeli, İlâhi, ilim üzerinize gerilen sema ile sizi üstünde taşıyan yer gibidir. Yer ve gök haricine çıkmak nasıl mümkün değil ve takdirinizin dışında bir iş ise, İlâhi ilim haricine çıkmak da gücünüzün dışındadır. Bununla beraber yine bu yer ve gök amellerinizin günahı hakkında sizin için nasıl cebredici bir amil olmuyorsa, İlâhi ilim de öylece cebredici bir amil olamaz." [14]

İrade ve ihtiyarın varlığını inkâr eylediğimiz takdirde dünyada ne hak, ne vazife, ne ahlâk, ne mesuliyet, ne cürüm, ne ceza, hülasa hiç bir şey kalmaz. İnsanlık âleminin unsuru mesabesinde olan bu şeyler, insaniyetin ruhu kalkınca,

---

[14] Tabakat-ül-Mutezile,

onun yerine bir kargaşa ve fesat, anarşi hâkim olur. Demek ki ilim malûma tabidir hükmüne göre, Allah Teâlâ'nın bizden çıkacak fiilleri ezelde bilmesi ile bilir ve zulmü icap ettirmez. Bizim ihtiyarımızı nasıl kullandığımızı Allah Teâlâ ise ilm-i ezelisi ile bilir. Biz o işi Allah Teâlâ öyle bildiği için yapmıyoruz, öyle olaydı cebir zorla yapma lâzım gelirdi ki, bu imkânsızdır.

“NE YAPALIM KADER BÖYLE İMİŞ” SÖZÜNÜN MANASI

Kaza ve Kadere iman, pek büyük hikmetleri içinde toplar. Meselâ bir müslüman **“Ne yapalım, kader böyle imiş”** der! Bu söz yanlış bir söz müdür?

Evet! Haşa!... Demek ki bu sözün birbirine zıt iki manası vardır:

1 — Bu söz yanlıştır. Çünkü: Kaza ve Kadere iman etmek farzdır. Lâkin ona itimat ederek sebebe sarılmayı bırakmak doğru değildir. Ona itimat ederek kişi kendini mesuliyetten, kurtaramaz. Meselâ: Bir müslüman: **“Takdir-i İlâhi”** böyledir diye günah işlemeğe cesaret edemez. Yine bir günahı işledikten sonra da: **“Ne yapalım Kader böyle imiş”** diye kendini mazur sayamaz. Demek ki bu söz müslümanlara günah işleme cesaretini veriyorsa, günah işlemek için bir mazeret oluyorsa, sebeplere sarılmayı bıraktırıyorsa, tamamen yanlış ve hatadır. İslâm bunu ve bu şekilde düşünenleri reddeder.

2 — Bu söz doğru ve pek haklıdır. Yani; bir olay karşısında, herhangi bir iş hakkında kişi sebebe sarılır, tedbirinde kusur etmeyip tamamlar. Beşer olarak alacağımız tedbir bittikten sonra bu sözü söylemek orada doğrudur. İşte hakiki bir müslümanın inancı bu merkezdedir. Çünkü İslâm dininde kaderi inkâr küfür olduğu gibi, cebir derecesinde kadere itimatta küfürdür.

Meselâ: Bir adamın bir hastası var, hastasını doktora gösteriyor, ilaçlarını alıyor. Beşerîn gücünün yetebileceği bütün tedbire başvuruyor. Lakin ne doktor ve ne de ilâç tesir etmiyor. Hasta ölüyor. Hakiki bir mümin işte o zaman; kalbi zayıf kişilere mahsus olan, beyhude telaşlara, manasız ıztıraplara lüzum görmez. İnsana yakışan metanet ve teslimiyetle, kaza-i îlâhiyyeye rıza göstererek; **“Ne yapalım! Kader böyle imiş”** der. Bu salim ve saf itikadın tesiriyle, maruz kaldığı musibetlerin karşısında insan gibi durur. O musibetten dîvânece değil insanca müteessir olur. Demek ki bu söz sebebe sarıldıktan, tedbirde kusur bırakmadıktan sonra söylenirse o zaman doğrudur.

Dünyada hiç bir akıllı yoktur ki, tarlasını ekmeden, karşısına geçip otursun da, mahsul zamanı bol mahsul alma ümidinde bulunsun. Sebebe sarılmadan neticeyi beklemek ahmaklıktan başka bir şey değildir. Allah Teâlâ her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Âdetullah[15] bu minval üze-

---

[15] **Âdetullah:** (Sünnetullah da denir.) Tabiatta canlı cansız bütün varlıkların nasıl hareket edeceklerini

re cereyan ede gelmiştir.

Allah Teâlâ şunun bunun hatırı için âdetini değiştirmez. Sebebe sarılmadan neticeyi beklemek Kudret-i İlâhiyyeyi kendi sefil emellerinin, delice fikirlerinin meydana gelmesinde kullanmak gibi, küfrü gerektirir. Bu ise faydasız ve boş şeylerle uğraşmak gibidir.

Mevlâna bu mesele hakkında buyurdu ki;

“Senin ormanında senin baltan işliyor, dalları senin baltan kesmektedir. Bir dalı yetiştiriyor, öbürünü kesip atıyor: Baltaya karşı dalın eli var mı? Ne gezer! Hiç dal baltanın elinden kurtulabilir mi? Balta senindir. O kudret hakkı için kereminden bu eğrilikleri düzelt”[16]

Zeki HAYRAN

---

belirleyen Allah Teâlâ'nın emirleri, O'nun koyduğu değişmez düzen.

[16] (Mesnevi, 1953), c. 1, b.2456-2459

ABDÜLMECÎD-İ SİVÂSÎ EFENDİ
Kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Halvetiyye yolunun Şemsiyye kolu kurucusu Şemseddîn Sivâsî (Kara Şems) kaddese'llâhü sırrah'ül azîz Hazretlerinin kardeşi Şeyh Muharrem Efendinin oğludur.

İsmi Abdülmecîd, künyesi Ebü'l-Hayr, lakabı Mecdüddîn'dir.

Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır. **Sivâsî** nisbesiyle meşhur olmuştur. 1563 (H.971) senesinde Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. 1639 (H.1049) senesinde İstanbul'da Hakk'a yürüdü.

Kabri saadeti, Eyüb Nişancası'ndaki evinin bahçesindedir.

İsmi Abdülmecîd Şirvânî hazretlerinin ismine hürmeten konulmuş olan Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi, küçük yaşından itibaren babasından ilim öğrendi. Yedi yaşına geldiği zaman Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. Amcası Şemseddîn Efendiden (Kara Şems) zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Arabî ilimler, fıkıh, tefsir ve hadis ilimlerinde yüksek derece sahibi oldu. Keşşâf Tefsîri'ni okutması hususunda amcasından icâzet aldı. Uzun müddet amcası Şemseddîn Sivâsî'nin sohbetinde kalıp feyz aldı. Tasavvufî hakikatlere kavuşup yüksek manevi derecelere ulaştı. Otuz yaşına geldiğinde amcası Şemseddîn Efendi

ona;

"Doğru yolu göstermek sana geç vaki olur, ama gâyet güzel olur. Sen diğer akranlarını geçip hepsinden yüksek olursun." buyurarak, Merzifon ve çevresi ahalisine Allah Teâlâ'nın dinini ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin güzel ahlâkını anlatmakla vazifelendirdi. Sonra Şemseddîn Sivâsî hazretleriyle beraber Eğri seferine gidip, orada vefat eden Pîrîzâde Velî Efendinin yerine, Zile'deki Halvetî Dergâhında vazifelendirildi. Burada insanlara doğru yolu ve güzel ahlâkı anlatmakla ve talebe yetiştirmekle meşgul oldu. 1604 senesinde Sivas'taki Şemsiyye Dergâhı şeyhi ve Kara Şems'in damadı Receb Efendi vefat edince, onun yerine vazifesini yürüttü. İlim ve irfandaki şöhretini duyan Sultan Üçüncü Mehmed Han tarafından İstanbul'a davet edildi. Üçüncü Mehmed Han, Abdülmecîd Efendiyi İstanbul'a davet ederken, kendi el yazılarıyla şu mektubu yazmışlardı:

"Fazîlet ve kerâmet sahibi Sivaslı Abdülmecîd Efendi!

Merhûm amcan Şemseddîn Efendinin, Eğri seferinde maddî ve manevi çok yardımlarını gördüm. Döndükten sonra İstanbul'da kalmasını istemiştim. Fakat o arzu etmeyince, ihtiyarlığı sebebiyle memleketine gitmesine izin verdim. Şimdi sizin söz, fiil ve diğer özelliklerinizle ona tam olarak benzediğinizi duydum. İstanbul'u teşrifinizi cân-ü gönülden istiyorum. Hatt-ı şerîfim size ulaştığı zaman ihmal etmeyesiniz."

Bu mektup üzerine Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi İstanbul'a geldi. İstanbul'daki ilk vaazını Ayasofya Câmiinde verdi. Bir müddet Ayasofya civarında oturdu. Sonra kendisine talebe olan Reis-ül-Küttâb La'lî Efendinin hediye ettiği, Eyüb Nişancası'ndaki bahçe içindeki eve yerleşti. Dâr-üs-seâde ağalarından Mehmed Ağa tarafından, Çarşamba'da yaptırılan Mehmed Ağa Dergâhında, insanlara doğru yolu anlatmakla vazifelendirildi. Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi tarafından câmi hâline getirilen Atpazarı'ndaki Hüsam Bey Mescidinde de Cumâ vâizi olarak vazife yapıp, insanlara hak ve hakikati anlatmaya devam etti. Vaazından evvel güzel sesle Fatiha Suresini okuyup dinleyenlerin içini açardı. İstanbul halkının vaaz ve nasihatlerine gösterdiği yüksek alâka üzerine, Şehzâde Câmiine vâiz olarak nakledildi. Bir müddet orada insanlara yüce dinimizin emir ve yasaklarını, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin güzel ahlâkını anlattıktan sonra, Yavuz Sultan Selim Câmiine Cuma vâizi olarak görevlendirildi. Sultan Selîm civârında bir mescid ve Sivâsî Dergâhını inşâ ettirip, hizmete devam etti. Sultan Ahmed Câmii yapılırken, temel atma merasiminde bulunup, dua etti ve temele ilk taşı koydu. Sultan Ahmed Câmiinin yapımı tamamlanıp ibadete açılınca, ilk vaazı Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi verdi. Hakk'a kadar bu câminin vâizliğini yürüttü.

Üçüncü Mehmed, Birinci Ahmed, Birinci Mustafa, Genç Osman ve Dördüncü Murâd Han devirlerinde yaşadı. İnsanlara hep Hakkı tavsiye

edip, kötülüklerden sakındırdı. İlmi, irfanı ve olgunluğuyla sultanlar ve diğer devlet erkânı yanında büyük bir nüfuz sahibi oldu. Padişah ve diğer devlet erkânı, önemli hususlarda sık sık görüşlerine başvururlardı. Karayazıcı ve Uzunbölükbaşı isyanlarının bastırılmasında önemli rolü olmuş, Devlet-i Osmaniye'ye faydalı tavsiyelerde bulunmuştu. Sultan Dördüncü Murâd Hâna Bağdât'ın İranlılardan geri alınacağını müjdelemiş, padişah sefere çıkarken de Hazret-i Ömer radiyallâhu anhın kılıcını beline kuşatmıştı. Şeyhî Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi hazretlerinin birçok kerametleri ve halleri görülmüştür.

Şeyh Lütfi Efendi **Hediyyetü'l-İhvân** adlı eserinde bildiriyor ki: **Lemezât** kitâbı sâhibi Şeyh Hulvî Mahmûd Efendi şöyle nakletti:

"Kocamustafapaşa Dergâhında irşatla vazifeli olan hocam Necmeddîn Hasan Efendi ikinci defa hacca gittiklerinde veda edecekleri zaman bana;

"Hulvî Çelebi! Olgun ve olgunlaştırabilen kardeşlerimizden kime kalbin meylederse ondan tasavvuf yolculuğunu tamamla!" deyince, kalbimde Sivâsî Abdülmecîd Efendiye karşı bir meyl ve muhabbet peyda oldu. Bilâhare Şeyhî Abdülmecîd Sivâsî'nin huzuruna varıp hâlimi arz ettim. Bana Halvetiyye yolunun usulüne göre zikir telkin etti ve hocana teveccüh et buyurdu. Onun bildirdiği şekilde zikirle meşgul oldum. 1610 senesi Rebîulevvel ayının on beşinci günü tekrar huzuruna vardığımda zikir telkininde

bulunduktan sonra bana; **"Bundan sonra bize teveccüh et!"** dedi. Ben, kendi kendime, her defasında hocana teveccüh et diyordu bunda ise **"Bize teveccüh et."** dedi. Bunun bir hikmeti vardır, diye düşündüm. Aradan bir müddet geçince, hocam Necmeddîn Hasan Efendiyle hacca gidenler döndü. Fakat hocamı onlar arasında göremedim. Sorduğumda, Necmeddîn Hasan Efendinin, Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin; **"Bize teveccüh edin."** buyurduğu zaman Yemen'de Hakk'a yürüdüğünü öğrendim. Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin huzuruna girip; **"Sultanım bu ne büyük kerâmettir."** dediğimde; buyurdu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde

"Hulvî Efendi! Görünen kerâmete îtibâr edilmez. Asıl kerâmet mânevî kerâmet olup İslâmiyet'in emir ve yasaklarına uymaktır." yüksek derece sahibi olan Şeyhî Abdülmecîd Sivâsî, güzel ahlâk ile ahlâklanmıştı. Padişah Birinci Ahmed Hâna sunduğu manzum şikâyetnâmede memleketin ve milletin içinde bulunduğu hâli anlatmış, muvaffakiyet için kendisine adalet ve meşveret tavsiye etmişti.

Manzum Şikâyetnamesi şöyledir.

Dinle ey padişehim nafi' olan sözlerimi
Habl-i Kur 'ân ile sabitkadem ol bi 'l-ikrâm
Bed düâ-yı fukaradan seni az var sakunur
Habl-i Kur 'ân ile sabitkadem ol bi 'l-ikrâm
Şahsa mansıb mı gerek, mansıba âdem mi gerek
Din ü devlete layık nedir ey fahr-i kiram.
Cevr u zulmün sebebi Rûm u Arap içre bu kim
Câhili zâlimi vali kılarak tutdu zalâm

Biri bu cahile hiç maslahat ısmarlama kim
Geçe ashâb-ı maârif önüne ola imâm
Ulemâ zeyyine girdi cühela at saldı
Bu dürr-i saha-yi dîni bozan ey fahr-i izâm
Küfr ile mülk durub zulmile durmasa gerek
Sakın ey şah-ı cihâniyân ü cihândâr müdâm
Tişe-i hikmet ile mezra 'a-i ma'delet
Meşveret tohumunu saç sula dimağ ile müdâm [17]

İslâm dininin hep ilerlemeyi emrettiğini anlatmış, gelişmelere karşı çıkan din adamı kılığına girmiş din düşmanlarıyla tarikatçı geçinen cahil ve sapık kimselerle ve bidat ehliyle mücadele etmişti. İstanbul'da vaaz, irşat ve ilim öğretmekle meşgul iken 1639 (H.1049) senesinde Hakk'a yürüdü. Eyüp Nişancası'ndaki evinin bahçesine defnedildi. Hakk'a yürümesinden iki

---

[17] **"Sana mansıp mı gerek, mansıba âdem mi gerek? Din-ü Devlete lâyık nedir, ey fahri kiram?"**
"Devlet kapısında adam kayrılıyor. Düşün bir kere Padişahım! Bir makama ehil olan adam mı lâzım, yoksa adama makam mı lâzım?"
"Yurdumuzun birçok yerlerinde halk zulüm ve eziyet altındadır. Bu karanlığın sebebi cahillerin ve zalimlerin vali olmasıdır."
"Sana birinci nasihatim, cahile iş verme, Ehliyetli kişiler dururken onlar öne geçirilir mi?"
"Devletleri ve milletleri ayakta tutan adalet, yıkan da zulümdür."
"Eline bilgi çapasını al ve adalet tarlasını çapala. Sonra da o tarlaya meşveret tohumuna ek. Bunun bir an evvel yeşermesi için durmadan gözyaşların ile sula..."

yıl sonra gördüğü bir rüya üzerine, Mahpeyker Kösem Sultan, kabrinin üzerine bir türbe yaptırdı. Bu türbe bugün müminler tarafından ziyaret edilmekte, vesile edilerek yapılan dualar kabul olunmaktadır.

Nakledilir ki:

Mehmed Ağa Camii İmamı Kefeli Ali Efendi şöyle anlatır: "Bir gece gördüm, şeyh bana kötü ve çirkin bir iş etti. Ertesi gün şaşarak meclisine vardım. İmam Efendi, üzülme, senin başına gelen bana Hz. Ali kerremallâhü vechede de vâki oldu, dedi"

***

[Nâimâ, Sivâsî Efendi'nin IV. Murat'ın yanında büyük iltifatlara nail olduğunu, defalarca konuşma ve sohbetlerinde bulunduğunu, pek çok işlerde padişahın huzuruna gizlice vardığından bahsetmektedir ki, bu durum Sivâsî Efendi'nin o dönemdeki padişah yanındaki nüfuzunu göstermesi bakımından önemlidir. Nazmî Efendi de Sivâsî Efendi ile IV. Murat'ın münasebetlerine dair şunları naklediyor;

"Bağdat Fatihi Sultan Murat oldukça sert tabî'atlı ve cebbar biri idi. Sebepsiz yere Sakarya şeyhini, Rûmeliye şeyhi'ni, mevâlî ve kuzâttan pek çok kimseyi örf ve izafeti ile selb edip, hususen Şeyhülislâm Ahî-zâde Hüseyin Efendi'yi şehid etmişti. Sivâsî Efendi'yi de kendi ifadelerine göre onbeş kere öldürme niyetiyle yanına davet etmiş, ancak her seferinde Allah Teâlâ'nın emriyle bir gadab-ı İlâhî mani olmuş,

neticede bu niyetinden vazgeçmiştir. Bu niyetten vazgeçmesine sebep olan hadîse şudur;

Sultân Murat Sivâsî Efendi'yi Beşiktaş'taki bahçesine davet edip Bostancıbaşıya da;

"Cellâdı çağır, Sivâsî Efendi'yi katledeceğim." der. Bunun üzerine Bostancıbaşı da haberci gönderip Sivâsî Efendi'ye Padişahın davetini bildirir. Sivâsî Efendi emre uyup, Sultân Murad'ın oturduğu köşkün önüne gelip;

"Benim Padişahım, duacınız Sivâsî'den ne zarar gördünüz ki, katletmek istersiniz? Allah Teâlâ vücudunu korusun şimdi bir şimşek çakıp bu sarayın bir tarafını yakıp yıkacak olsa, o zaman bir uyanma gelmez mi?" dediğinde, gökte bulut ve şimşek eseri yok iken büyük bir gürültü kopup, şimşek çakar. Padişah Sivâsî Efendi'nin eline yapışıp,

"A Sivâsî! Sen ne kuvvetli bir er imişsin ki, bununla onbeş keredir seni katletmeğe niyet ederim de her birinde başıma türlü belâlar gelip, mani olur. Şimdi de eğer," Allah vücudunu korusun" demeseydin, bu yıldırım beni de yakardı." deyip ondan af dilemiştir. Nazmî Efendi bu durum karşısında;**"şehid olan meşâyih bu kudret ve tasarrufa kadir olamamışlardır."** demek suretiyle onun büyüklüğünü dile getirmiştir.][18]

[18] (GÜNDOĞDU, 1997), s. 76-77

NASİHATLERİ

[Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi **"Letâifül-Ezhâr"** [19] adlı eserinde sadece muhiblerine değil, bütün inananlara muhtasar olarak zikrettiği nasihatlerinde ise şunları söylemektedir:

"**Kulun yaptığı amellerin en hayırlısı**, i'lâ-yi şer'-i Muhammedi'de dikkat-i fikr ve iz'ân-ı mütâla'â etmek ve ehl-i gayret olan mütedeyyin kullarla meşveret etmektir.

Kulun iyi hâli: kalbin maruz kaldığı beşerî havâtırlar, nefsânî vesveseler ve dünyevî isteklerin sakin olduğu zamandadır.

Kulun en güzel ibâdeti ise: Allah Teâlâ'nın her hâlini görüp, bildiğini düşünerek kendini her an O'nun huzurunda bilip ona göre edebe riâyet

---

[19] Sivâsî, Letâifu'l-Ezhâr ve Lezâizü'l Esmâr, Süleymâniye Ktp., Mihrişah Sultân, No: 255, vr., 161b-162b.

etmesidir.

Her kimden hak söz işitse söyleyeni bırakıp, söze ve söyletene bakıp, Hak için hak sözü kabul edip huzursuz olmamaktır. Zira ulemânın büyükleri derler ki;

"Hak söyleyiciler, Hakk dellâllarıdır." Şu hâlde dellâlın şekline ve sözüne bakmayıp, hak metama bakıp onu almaya gayret etmek, insaf ve basiret ehlinin alâmetidir.

Tüm ayıpların başı kibirdir. Kibrin başı ise Hakk'ın emrine muhalefet ve tekebbür ve kavl-i Hakk'a ucb satmaktır.

Cümle a'mâl-i sâlihânın başı, sabır mahallinde sabır ve şer'a muvafık şiddet ve gazap mahallinde gazap, sevdiğini Hakk için sevip, sevmediğini Hakk için sevmemektir.

Her hâlde fikir ve teemmül etmeden birisi işlemek mûcib-i şer ve ba'is-i nedamettir.

Halka bakıp kendi ayıbın aramamak sebeb-i şehvet ve tama' ve hubb-ı câh[20] ve ba'is-i [21] humk [22] ve hubb-ı dünyâ ve temeddühdür.[23]

Ölümü unutup daima merâtib-i dünyeviye talebinde ve hasmından intikam almak maslaha-

---

[20] **Hubb-u cah:** Makam ve mansıb sevgisi

[21] **Ba'is:** (Ba's. dan) Gönderen. Sebeb olan. İcab ettiren.

[22] **Humk:** Ahmaklık. Bön olmak. Aklı az olmak.

[23] **Temeddüh:** Kendi kendini övme, beğendirme; böbürlenme.

tında olmak, sebeb-i feth-i ebvâb-ı belâ[24] ve zahmet ve ba'is-i hırs ve haseddir.

Hak söylemeyi ar edip yahut başkasının hâtırı için sükût ve sükûn gadab-ı Hakk'a sebeptir.

Hak için intikam almak hükkâma[25] farzdır.

Ebvâb-ı rahat riyâzet-i vusta ile rüşveti kahr ve faydalı ilimle meşgul olmak, doğru sözlü sâlih arkadaşla mukarenet, kötü arkadaştan uzlet, mahâlsiz sözden sükût, mâlâyâni söz ve fiilden feragat emr maişette kanâat, dünyanın fani olduğunu daima fikredip hilesinden korkmak, gaflet perdesini bürünüb ölümü unutan gafiller sohbetinden kaçmak, ehl-i Hakk olanlara tevazu', mütekebbir ve zâlim olanlara Hakk için tekebbür, güzel huylu ve tatlı dilli olmak, halkın cefasına sabr, elem ve şiddet deminde rızâ ve tahammül, bi't-tab' şecâ'at ve gördüğü aybı örtmek mü'minin yerine getirmesi gereken şi'ârı olmalıdır.[26]

---

[24] sebeb-i feth-i ebvâb-ı belâ: Bela kapılarının açılma sebebi

[25] **Hükkâm:** Hâkimler, söz sahipleri, devlet adamları.

[26] Rahat kapılarını orta bir riyâzet ile rüşveti kahr ve faydalı ilimle meşgul olmak, doğru sözlü sâlih arkadaşla yakınlık, kötü arkadaştan kaçınmak, gereksiz sözden sükût, boş ve faydasız söz ve fiilden sakınmak, emr maişette kanâat, dünyanın fani olduğunu daima fikredip hilesinden korkmak, gaflet perdesini bürünüb ölümü unutan gafiller sohbetinden kaçmak, ehl-i Hakk olanlara tevazu', mütekebbir ve zâlim olanlara Hakk için tekebbür, güzel huylu ve

Kendilerine kabz hâli vaki olan mürîdlerine Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ruhu için **onbir kere salavât**, ricâlu'l-feth için yirmidört kere, ricâlu'l-kavm için de sekiz kere İnşirah sûresini okuduktan sonra, kırkbir kere de Hadid sûresi 3. âyetini okuyup, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin, kutb-ı âlemin, Hızır aleyhisselâmın ruhuna hediyye edip,

"Ey (kapalı kapıları) açıcı, ey nurun nuru, ey kalpleri açan (Allah) kalbimi aç ve beni, gizli ve açık her hâlu kârda kalp sıkıntısından, tasadan kederden koru" demelerini ve bu duayı birkaç kere tekrar ederlerse münbasit [27] olacaklarını söylerdi. Kalbinden mâsivâyı tamamıyla çıkarıp, saffet-i kalbin hâsıl olmasını isteyen sâliklere

"Allah Teâlâ'm benim gözümde Dünya(ya ait şeyler)'i küçült ve kalbimde senin celâlini büyült ve beni sevdiğin ve razı olduğun şeyleri yapmaya muvaffak et ve kalbimi senin dininde sabit eyle." duasını son oturuşta salâvat duasından sonra okumaya devam etmelerini tavsiye ederdi.

Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi **Fatiha Tefsiri**'nde[28]

---

tatlı dilli olmak, halkın cefasına sabr, elem ve şiddet deminde rızâ ve tahammül, zarar vermeyen yiğitlik ve gördüğü ayıbı örtmek müminin yerine getirmesi gereken işlerden olmalıdır.

[27] **Münbasit:** inbisat eden, yayılan, genişleyen.

[28] *Tefsir-i Sûre-i Fatiha,* Süleymâniye Ktp. Mihrişah Sultân No: 300/2, vr. 39b.

ise şu nasihatlerde bulunmaktadır:

"her kim ki, gizli şirkten ve imansız olmaktan kurtulmak isterse son tahiyyattan sonra yahut âyet-el'kürsiden önce:

اَلاَ اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لاَخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَهُمْ يَحْزَنُونَ

"İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." [29]

Her kim de sabah akşam yüz kere

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ

"Allah Teâlâ'Dan başka ilâh yoktur. O tekdir. Şerîki yoktur. Mülk O'nundur. Hamd ona mahsustur. "

derse o gün ve gece şeytândan emin olur.

Yine her kimin kalbine küfür ve ilhadla alakalı büyük vesveseler gelirse, bilsin ki, o kişi Allah Teâlâ'ya yakın olmuştur. Ve yine bilsin ki, o vesvese sâlikin değil şeytanındır. Kendisinin olsa kendi kendine vesvese verip gam çekmezdi. Bunun ilacı genzinden bir nesneyi çıkarır gibi tükürüp, sonra üç kere;

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مُحَمَّدٌ سَيْفُ اللَّهِ [30]

demektir. Eğer gitmezse bilmelidir ki, Allah

---

[29] Yunus, 62

[30] Lâilâhe illa-l'llâh Muhammedün Seyfüllâh

Teâlâ'nın rızasına muhalif büyük bir suçu vardır. Onu aklına getirip tevbe ve istiğfar etmeli sonra üç kere

هُوَ اْلاَوَّلُ وَاْلاَخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَئْءٍ عَلِيمٌ بِسْمِ اللّٰهِ حَسْبِىَ اللّٰهُ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ فَوَّضْتُ اَمْرِى اِلىٰ اللّٰهِ

لاَ حَوْلَ وَ لاَ قوّ ةَ إلاَّ باللّٰهِ اْلعَلِىّ اْلعَظِيمِ

demelidir.[31]

Yine buyururlardı ki: **"Allah'ım beni zenginlere, idarecilere, yabancılara ve doktorlara muhtaç etme. Ve beni sadece senin izzetine iltica ettir."** duâsıyla meşgul olan sâlik, devlet-i üns-i billâh'a[32] nail olur.

Akşam ile yatsı arası besmeleyle birlikte yüz kere fatihayı okuyup âmîn dedikten sonra, " يَا آلِفُ " (**Yâ Âlif**) diye zikretmenin tarikatın âdabından olduğunu söyleyen Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi, bunları okuduktan sonra sevabını Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ve silsilelerinde geçen büyük zâtların ruhlarına bağış-

---

[31] "O evveldir, sondur, zahirdir, bâtındır. Allah Teâlâ, her şeyi bilicidir. Allah Teâlâ'nın adıyla, Allah Teâlâ yeter. Allah Teâlâ'ya tevekkül ettim. İşimi ona ısmarladım. Azim olan Allah Teâlâ'dan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur."

[32] Allah Teâlâ'nın yardımına bağlanmayı ünsiyet eder ve görür.

layan kimsenin yirmidört saatinde vaki olacak tenezzüllerinin [33] mahvolup, terakkiye dönüşeceğini ve ma'nevi ve sûrî zenginliğe ulaşacağını belirtirdi.

"Sabah namazının sünneti ile farzı arasında yüz kere

"Yüce Allah'ı hamd ile tesbih eder ve kendisine hamd ile Allah'dan bağışlanmamı dilerim"

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ
اَسْتَغْفِرُ اللّٰهِ

Duasını okumaya devam eden kimse zahiri ve batini isteklerine ulaşır, hususen borçlu olanlar borçlarından kurtulurlar." diye nasihatte bulunurdu.

Kul gündüz ve gece yaptığı ibâdet ve tâ'atten hâsıl olan varlığı ve kibri yok etmek için teheccüdden sonra secdeye varıp, kırkbir kere:

لَا إِلٰهَ اِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّ كُنْتُ مِنَ الظّٰالِمِينَ

"Senden başka ilâh yoktur, seni tesbih ederim. Ben hakikaten zalimlerden idim." [34]

deyip, sonra duâ ederek kuvvet ve tevfik Allah Teâlâ'nın acz ve iftikâr kendimin diye mülâhaza etmelidir.

Havâtırı ve vesveseyi yok etmenin ilâcı, izin

[33] Manevi düşüşler
[34] Enbiya, 82

verilen zikirle meşgul olup, mürşidin hayalini hâtıra getirmektir. Eğer yok olmazsa dimağından bir şeyi çıkarır gibi üç kerre kuvvetlice nefesini yukarı çekip, Tevhîd'le meşgul olmalıdır. Yine yok olmazsa bunun günahından kaynaklandığını bile ve inkisar edip nedametle üç kere hâlis niyetle:

"Allah Teâlâ'nın kötü kabul ettiği söz, fiil, düşünce, işitme ve görmenin hepsinden Allah'a sığınırım. Güç ve kuvvet ancak Allah'ındır." demelidir.

Yine buyurdular ki, sekiz rekât duhâ namazı kılıp, her ilk rekâtta sûre-i Ve**'ş**-Şems, her ikinci rekâtlarda sûre-i Duhâ okunması **feth-i tarîk, feth-i dünya, feth-i âhirete** [35] sebeptir. Fakat sâlik tüm hareketini, duruşunu, tâatını ve ibâdetlerini Allah Teâlâ rızâsı için yapması gerekir. Zira dualar ve esmalar bu surede mutlaka hassasını verir. Halk ve Allah Teâlâ nezdinde muhterem olmak isteyen, gıybet etmesin. Kişinin yüzüne gülüp, gönlünü yıkmasın. Halka insaf ile Hakk'a riyasız ihlâs ile nefse kahr ile kendinden büyüğe hizmet, küçüğe şefkat, düşmana hilm, afv ve güler yüz, dostuna nasihat, fakire ihsan, cahiller meclisinde sükût, ulemâ yanında edebe riâyet etmek akıl için yeterli nasihattir.][36]

---

[35] Tarikat, dünya ve ahiret işlerinin düzelmesi ve kolaylaşmasına

[36] (GÜNDOĞDU, 1997), s. 85-87

KÂMİL MÜRŞİDE TABİ OLMANIN GEREĞİ YE SAHTE MÜRŞİDE ALDANMAMANIN ZARURETİ

Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi'ye göre henüz beşeriyet evinden dahi dışarı çıkmamışken **"ruhani mi'raca Hakk'a ulaştım ve geri geldim"** diyen yalancıdan kılavuz edinenlerin sonu, helak olmak veya şeytâna gıda olmaktır. Çünkü ehl-i sünnet ulemâsının yolundan ayrılanın hali zındıklık vadisinde helak olmaktır. Eğer bu itikadle ölürse cehennemde ebedi olarak kalacağı mukadderdir. Onun için mürşidler demişlerdir ki, **"şerî'atin usulünü yitiren Hakk'a ulaşmaya güç yetiremez."** Şu halde cahil olduğu halde hakikati bildiğini iddia edenlerden şeytandan daha fazla korkup kaçmak lâzımdır. Zira cin şeytânları görülmez bunlar insan şeytanlarıdır, görülür. Onun için **"Böylece biz, her nebiye insan ve cin şeytânlarını düşman kıldık..."[37]** âyetinde tehlikelerine dikkat çekilerek, insanlar cinlerden önce zikredilmiştir. Abdülmecîd-i Sivâsî'ye göre ümmi olan sâlike öncelikle gerekli olan kelâm okumak, ikinci olarak namazın şartları, üçüncü olarak da oruç, zekât, talâk ve kerahetlerle alâkalı kitâpları okuyup öğrenmektir. Zira **marifet ve hakikat binası şerî'at temeli üzerine**

[37] En'âm, 112

yapılır. Temelsiz bina ise yıkılmaya mahkûmdur. Salik bu söylenilenleri yerine getirdikten sonra haram ve helâli öğrenip Allah Teâlâ'dan korkması gerekir. Takvayı öğrendikten sonra da vusule ermek için **"...O'na yaklaşmaya vesile arayın..."** [38] âyetinde işaret edildiği üzere şerî'at ilmini bilen bir mürşide tabi olması gerekir. Çünkü kişi ancak kâmil bir mürşide tabi olmakla tarîkat ve ma'rifet yolunda fenadan sonra melekûtun hakikatine ulaşır. Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi, şeyhinden, **"sûfi çoğaltmaya gayret eden şeyhler arif değil sefihdir."** sözünü işittiğini, bunun sebebini sorduğunda da onun:

"Kendi nefsi kendine düşman olarak yeterken düşman çoğaltmak akıl işi değildir." dediğini naklettikten sonra, kâmillerin, cezbesi sahih olmayan kimse ile tasavvuf ve tarikatın şartlarını, sonradan kabul etmeyecekleri, tarîkat tavasına koyduğunda yandım diye kaçacakları, dolayısıyla tevhîd yolundaki çabalarının zayi olacağı endişesiyle bey'at almaktan korktuklarını belirtir. Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi onların bu tavrını **"şeyhler kuru yere ve havaya kılıç sallamazlar."** diyerek açıklamaktadır. Ona göre vâsıl olmadan şeyh olanın davası el vermektir. Yani hakîkî şeyh olmayanın alâmeti, mürid ve muhib çoğaltmak için el vermek, hile, riyâ ve gösterişte bulunmak, kendini sâhib-i vücûd ve hâl göstermektir. Oysa **marifetten nasibi olan onu gizler, olmayan ise açığa çıkarır.**

---

[38] Maide 35

Şehâ tevhidin esrarın diyen bilmez bilen demez
Ma'ârifsırr-ı güftârın diyen bilmez, bilen demez.

Bir başka şiirinde ise bu hususa işaretle Sivâsî Efendi şöyle der

Çü bilmek bilmemektir anı bildim
Nedânem (ben bilmem) ilmi ile kat kat oldum.

Sivâsî Efendiye göre böyle kimselerin bir diğer zararı da, tabi olanlarına taassup yolunu göstermektir. Nitekim ona bu hususta uyanlar sair meşâyih ve müridleri beğenmez, nefislerine uyarak ulema ve ehlullâhı sevmezler. Oysa **ulemaya muhabbet Kur'ân-ı Kerim'e muhabbettir, düşmanlık ta yine Kur'ân-ı Kerim'e düşmanlıktır.** Bunlar köşesinde oturmuş ve uzlet ehline de ta'n eder, mürid çoğaltmak için kadınlara ve çocuklara el verirler. Burada sâlike gereken nakd-i kalbi seçmek, övene basirdir, zemmedene kördür deyip, halkın hürmetini ve saygısını Hakk'dan bilip, nefsinden bilmemektir. Çünkü halkın azîz görmesi ile kimse azîz olmaz. **"Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah Teâlâ'nındır..."** Bu makamda sâlike düşen diğer bir husus da riyaset ve şöhreti terk etmektir. Yani **sâlik, tâlib olmalı matlup olmamalı, av olmalı avcı olmamalı, fakir olmalı zengin olmamalı, kul olmalı sultân olmamalıdır.** Bunlar ebedi saadet sermayesidir ve vusule sebeptir. Aksi ise talihsizliktir.][39]

[39] (GÜNDOĞDU, 1997), s. 235-236

ESERLERİ

“Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri, mânevî hâl âleminde, gelip Abdülmecîd Sivâsî'ye; **"Benim Mesnevî kitabıma şerh yazmanızı istiyorum."** buyurdu. Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi de özür beyan edip;

"Hâşâ benim haddim değildir. Sizin inci gibi sözlerinizi şerh etmek bir yana anlamaktan acizim. Birçok şerhler yazılmıştır. Bizim şerhimize ne gerek var." deyince, Mevlana Hazretleri;

"Onlar da güzel, fakat söz başka hâl başkadır. Benim Mesnevî'mi şerh etmek sizin gibi hâl sahibi, kelâm ilminde ve tasavvuf marifetlerinde yüksek birisine gerekir." buyurdu. Abdülmecîd Sivâsî hâl âleminden beşeriyet âlemine dönünce, emri birkaç gün ihmal etmişti. Bir gün yine hâl âleminde iken Mevlânâ Hazretleri zuhur edip;

"Size Mesnevî'me şerh yazın demedim mi?" buyurdu. Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi Hazretleri özür beyan etmek istediğinde;

"Biz şimdi sizi topuz ile ikaz ederiz." buyurdu. Ertesi sabah padişah tarafından iki asker gelip, Şerh yazılmasına dair fermanı ve yüz altın sikke

getirdiler. Abdülmecîd-i Sivâsî Efendi fermanda;

"Benim fazîletli pederim, bu saat Mevlânâ hazretlerinin Mesnevî'sine şerh yazılmasını emr ediyorum. Biz de emrolunduk." diye yazılı olduğunu gördü. Hemen emre uyup şerh yazmağa başladı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretlerinin istediği özellikte, nefis bir şerh yazdı. **"Şeyhî"** mahlasıyla pek güzel şiirler yazan Abdülmecîd-i Sivâsî Efendinin birçok kıymetli eseri vardır. Bu eserlerin bazıları şunlardır:

1) Fâtiha Tefsîri,
2) Mesnevî Şerhi: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin **Mesnevî**'sine yazdığı çok kıymetli şerhidir.
3) Lezâiz-ül-Âsâr ve Letâif-ül-Ezhâr,
4) Mıskâl-ül-Kulûb,
5) Şerhun alâ Kasîde-i Mîmiyye li-Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî,
6) Fezâilü Salât-in-Nebî,
7) Dürer-ül-Akâid,
8) Dîvân-ı İlâhiyyât,
9) Şerhu Cezîret-il-Mesnevî,
10) Umdet-ül-Müsteiddîn fis-Sarf,
11)Mekâsid-i Ayniyye ve Mesâid-i Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye: Bu eser Şeyh Yâr Ali bin Siyâvuş Divriği'nin **Kitâb-ül-Mekâsid-ün-Nâciye fil-Mebde-i vel-Meâşî vel-Me'âd** adlı eserinin şerhidir.
12) Kahr-üs-Sûs fî İlcâm-in-Nüfûs,
13)Meyâdîn-ül-Fürsân fî Kavâid-i Fârisiyye.
14) İrâde-i Cüz'iyye,
15) Hadîs-i Erba'în.

KAZA VE KADER RİSÂLESİ

Hamd, ancak kendisine ibadet etmemizi, yalnız kendisine boyun eğmemizi emreden Allah Teâlâ'ya olsun. Yerde ve gökte Ondan başka ilâh yoktur.

Salât ve selam, beşeriyetin efendisi, müminlerin izzet ve şerefinin dayanağı olan Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve selleme Onun âline ve **“Lâ İlâhe İlla’llah”** ilkesinde Onunla ittifak eden ashabına olsun.

Salât ve selâmdan sonra; devlet erkânından Hakka ve Allah Teâlâ’nın rızasına nail olan biri, bu Şeyhi Fakirden:

“Ne olurdu, kaza ve kader hususunda örnek bir eser yazsaydınız. Böylece de bizler helak eden fırka ve mezhepleri öğrenir ve Allah Teâlâ'nın rızasını kazanırdık.” diye rica ettiler. Hiç bir şeye ilmî sermayesi olmayan bu fakir de:

“Belki ihtimal ki olmaz... Yapamam” demedim. Bütün kuvvet ve kudretini memleketi için sarf etmeğe azimli olan bu fakir” sahife-i hatı-

rımda [40] bulunanların o gün bir müsveddesini yaptım. Bazısını Arapça, bir kısmını da Türkçe olarak yazdım. Ömründe bir defa Hakk'a secde eden okuyucularım, bu fakire bir fatiha bahşetsinler diye.

Nakd-i vücudu[41] Şeyhî aşka değişmek ister
Gaşşına[42] bakma tâki bir kerre ede bazâr

[40] O zaman ki hazır bilgilerimle
[41] Vücud akçesi, bedenini, kudretini
[42] Gaşş: Örtmek, setretmek, Bayılmasına bakma

BU RİSALEYİ NİÇİN YAZDIM?

Bu Risâleyi yazmadaki bütün maksat ve gayemi şu iki hususta toplamak mümkündür:

1— Kudret, izzet ve ikram sahibi kişilere kaza ve kaderin hakikatini beyan,

2— İşledikleri günah ve kusurları, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah Teâlâ'ya nispet edilen edepsiz isyankârları reddetmektir.

Bu mesele **(kaza ve kaderden bahsetme işinin)** zorluğu ve güçlüğü meydandadır. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bu bahsi konuşmaktan bizleri menetmiştir.[43] Edepsiz

---

[43] Ebu Hüreyre radiyallâhü anh şöyle rivayet ediyor: "Kader mevzuunda birbirimizle münakaşa etmekte iken Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem çıkageldi. O kadar kızdı ki, yüzü kırmızılaştı. Hatta yanaklarına sanki nar sıkılmıştı. Sonra şöyle buyurdu:
"Size bu mu (kader mevzuunda çekişmemi) emredildi? Veya bari size bununla mı gönderildim? Sizden önceki milletler, bu meşelerle çekiştikleri için helak oldular. Bu mevzuda münazaa etmemenizi ciddi şekilde sizden istiyorum." (Sünen-i Tirmizi, Kitabü'ül-Kader bab: 1, 2216)

günahkârların ve inanmayanların, Allah Teâlâ'ya zulüm isnat ettiğini reddetmek için bu konu da konuşan herhalde özürlüdür. (Yani benim konuda bir şeyler söylemem gerektiği için risaleyi telif ettim.)

NE YAPMAK LÂZIMDIR?

İlim, sahibi herkes bilir ki, bizim için yapılması lâzım iki iş vardır:

a-Kadere iman etmek,

b-Cebriyye mezhebinin söylediği zulüm ve tehlikeli sözlerden sakınmak.

Biz bu iki ana hususu da yerine getirmekle mükellefizdir.
Çirkin olan şeylerden ve Allah Teâlâ'nın gazabından korunmak için orta yolu tutmaya mecburuz.

Hatalı olan görüşler arasındaki doğruyu araştırarak, amel etmek için tebliğ edilen emirlerin bizzat kendisine ulaşmış oluruz. Bu hususta Allah Teâlâ'dan yardım ve rahmet, insanlığın efendisi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemden şefaat umarız.

Allah Teâlâ bilir ancak **"Ey Muhammed ümmeti orta bir ümmet yapmışızdır."**[44] âyetinden maksat, cezayı gideren ve kalplerdeki manevi pası

---

[44] Bakar, 143

açan bu manadır. Diğer taraftan: **“Zararlı iki işten hafif ve kolay olanını seçmek”** [45]

“İlim sahipleri için gizli bir şey değildir.” [46]

---

[45] Mecelle, 27. Madde

[46] Yani kaza ve kader hakkında konuşmaktan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bizi menetmiştir. Diğer tarafta ise Allah Teâlâ’ya zulüm isnadı vardır. Bu iki meseleden birinciyi tercih ederek, âsileri susturmak lâzımdır. Bu iki zarardan ikinciyi seçmek umumi bir kaidedir. (Zararı eşedd zararı ehaf ile izâle olunur)

TEVHİDİN MANASI

Şeyh Muhyiddin-i Arabî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz, Fütuhat-ı Mekkiyesi'nde: **"Ehli Sünnet Mezhebinin İhtiyar seçme dileme görüşünde olduğunu"** söylüyor. Ciddi bir şekilde düşünüp tefekkür edersek, itikadımız sarsılmaktan kurtulur. Burada müellif iki çeşit tevhitten bahseder.

1 — Havassın Tevhidi:

Bu avam için cebirdir. Kamil kişilerin hayat bahşeden tevhitleri Allah Teâlâ'nın zatı üzerine hiç bir kusur kondurmamaktır. O'na kusur isnat etmek şirktir, küfürdür. Bu ise Allah Teâlâ'nın yok olduğunu kabul etmektir. Hâlbuki yokluktan, var olan bir şey ve var olan bir sıfat nasıl meydana gelir?

İhtiyar etti Cebrî cebr ile
Budurur ehli aşkın imanı
Cebr-i âmmı ki, fiili tevhittir.
Beyti hassın ehassı erkânı.

Kâmilin per-ü bâlidir bu kader [47]
Nakısa kesr-i bâl-ü noksanı [48]
İhtiyar aslı o kudrete tâbi
Kudrete hod vücuttur bânî [49]

"**Mahv** ve **fena** ehlinin bile ortadan yok olduğu bir zamanda, kulda **irade** ve **ihtiyar** nerde kalır, **fena** mertebesi nerde kalır?[50]

Ey Şeyhî, sen ki bu sözü söylüyorsun, öyle ise pişman ol. Maddi kisvenden vazgeç."[51]

Vedûd ve Kahhar olan Allah Teâlâ cezbe zinciri ve gamzenin, prangası ile âşıkın kalbini tamamen yağma edip; kuvvet (beş duyu) ordusu aşk sultanının kuvvetli elinde mağlup olunca kendinden geçip bayılır.. O zaman bu kulun ihtiyar ve iradesi nerde kalır?[52]

---

[47] **Per-ü bâl:** Kanadın büyük tüyleri
[48] **kesr-i bâl:** Kol
[49] **Hod:** Kendi
[50] **Mahv:** Örf, adet ve alışılan sıfatların kaldırılması.
Fena: **Kötü** ve yerilen sıfatların yok olmasıdır. Bu hale gelince kul Allah Teâlâ'nın makbulü olur- Süleyman Uludağ. KAYSERİ Y.İ.E. Tasavvuf Notları
[51] Farsça iki beytin manalarıdır.
[52] Rey ve tedbirin sebeplere yapışmanın semeresiz ve neticesiz kalabileceğine inanmanın da Kaza ve kadere inanma olduğuna Hz. Mevlana kaddese'llâhü sırrahu'l azîz şöylece işaret buyururlar:
"Firavunun, Allah Teâlâ'nın Takdirini bozmak için tedbir meyânında yüz binlerce çocuk öldürmüştür. Bu suretle Musa aleyhisselâmın zuhuruna mani olmak istemiştir. Boynuna binlerce zulüm

2—Umumun Tevhidi:

Allah Teâlâ'ya cebir isnadı tehlikesinden şiddetle kaçınmaktır. Çünkü Allah Teâlâ'ya zulüm ve kötülük isnat etmek sûi edeptir.

Şeytan secde etmekle mükellef ve buna muktedir olarak yaratıldığı halde secde etmedi. Bunun kötülüğünü ve suçunu ise Allah Teâlâ'ya yükledi. Şeytanın bu hareketi reddedildiği gibi, yaptığı kötülükleri Allah Teâlâ'ya nispet edip: **"Ne yapalım kader bu"** diyenlerde reddedilir. Çünkü bu gibi düşünce ve itikatlar Allah Teâlâ'nın hüküm ve adaletini yok ettiği için bir nevi inkârdır. Bu yol Allah Teâlâ'ya zülüm isnat ederek zalim mevkiine koymaktır, Allah korusun!

Hâlbuki: **"Allah Teâlâ kullarına zerre kadar zulüm etmez."**[53] Kulunun zerre kadar zulüm ve küfre kaymasına asla razı değildir. Çünkü böyle olmasa, hayrı Allah Teâlâ yaratır, şerri yaratmaz dememiz lâzım gelirdi. Hâlbuki hayrı da şerri de Allah Teâlâ yaratır. Her ikisinin de yaratıcısı Allah Teâlâ'dır. Bunlara dâir pek çok âyet ve hadisler vardır. Böyle olmasa bütün bu âyet ve hadisleri inkâr lâzımdır, bu küfürdür.

---

almış, binlerce kana girmiştir. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen Musa aleyhisselâmın doğumuna ve büyümesine hem de kendi evinde rahatça büyümesine mani olamamıştır. Demek ki, dünyadakilerin hallerini döndüren Allah Teâlâ değilse niçin haller dileklere aykırı dönüyor." (Mesnevi, c. 2, b. 763-775)

[53] Nisa, 40

Bu meselede Hz. Ali Kerremallâhü veche şöyle diyor: **“Kaderi, mutlak hüküm ve zorlama, kazayı da, zorunlu ve lâzım zannetmeyin. İşte bu, putperestlerin ve Allah Teâlâ düşmanlarının sözüdür.”**

Bize farz olan: **“Allan Teâlâ hayrı da, şeri de yaratır. Cimrilik ve zulmetmekten beridir.”** diye iman etmektir. O, kapısına yönelenleri kovmaz. Hidâyete ermek isteyenleri reddetmez. Ve: **“Güzel amel yapanların mükâfatını zayi etmez.”**[54]

Allah Teâlâ kuluna, hayır ve şer her ikisini de yapabilme kabiliyeti vermiştir. Âyet ve hadislerden anlaşılıyor ki; kul bu ikiden hayır-şer hangisine muvafakat ederse, kulun azîm ve kabiliyetine uygun olarak Allah Teâlâ onu yaratır. Allah Teâlâ'ya zulüm ve cebir isnadı caiz değildir. Allah Teâlâ iyiyi-kötüden, hayrı-şerden ayırma kuvveti (**irâde-i cüziyye**) ve hürriyeti vermiştir. Ehl-i Sünnetin inancı budur Allah Teâlâ muhakkak, amelimize uygun, azmimize muvafık olanı yaratır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: **“Sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.”**[55]

Mesnevi:

“İman ve taat yolumda bir nefes alır da, bir kimse” eğer ziyan ederse ben kâfirim.” [56]

---

[54] Tevbe, 120
[55] Saffat, 96
[56] (Mesnevi, 1953), c.1, b. 1299

Allah Teâlâ buyuruyor ki:

“Her kim de, kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra, rasüle aykırı hareketlerde bulunur ve müminlerin yolundan başkasına uyar giderse, onu, döndüğü sapıklıkta bırakırız. Ahirette de kendisini Cehenneme koyarız ki, o, ne kötü bir dönüş yeridir.” [57]

Hulasa, nazil olan âyetler, varid olan hadisler ve alimlerin sözleri kesinlikle delâlet eder ki, fiilleri seçici olan Allah Teâlâ tarafından kullarına irâde-i cüziyye verilmiştir. Onun için mükelleftirler ve hesaba çekilirler. Onun için azab veya mükâfat görürüz. Haşa, Allah Teâlâ, iyi kullarını doğru yolla sevk edip, kötü kullarına da güçlerinin yetmediği şeyleri emrederek onları zorlayıp cefa etmez. Allah Teâlâ kullarına nasıl zulüm ve cebreder ki; önce kullarına kudret ve kabiliyet mayası vermiş, ikinci olarak da; **“Bir de insana** (Hakk ve batıl) **iki yol gösterdik.”**[58] İki yol göstermiştir. Üçüncüsü de:

“Allah Teâlâ, cennet evine çağırır.” [59] Âyeti kerimesinde olduğu gibi, rahmet için Cennete davet etmiştir. Sonra doğruya da, sapığa da hidâyet takdir edilmiştir. Zira hidâyet, herkese yol göstermektir. Bazı kul bu irşadı kabul etmez. Bazısı da eder.[60]

---

[57] Nisa, 115
[58] Beled, 10
[59] Yunus, 25
[60] Ebû Musa'l-Eşari radiyallâhü anh şöyle demiştir: Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz

Bunlar hakkında:

“İman edip de imanlarını zulüm ve şirkle karıştırmayanlar var ya işte korktuklarından emin olmak onların hakkıdır. Hidâyete erenler de onlardır.”[61] buyrulduğunu açıklar. Bazıları da bu hidâyetten ve irşattan yüz çevirirler ki, bunlar için:

“Semûd kavmine gelince: Biz onlara doğru yolu gösterdik de onlar, körlüğü hidâyete tercih ettiler.” [62]

“Doğrusu biz ona, gerçek yolu gösterdik, ister şükreden mümin olsun, ister nankörlük eden

---

buyurdu ki:
"Allah Teâlâ'nın benimle gönderdiği ilim ve hidâyetin misali, bir araziye düşen yağmur gibidir. (Bilindiği üzere), bazı araziler var, tabiatı güzeldir, suyu kabul eder, bol bitki ve ot yetiştirir. Bir kısım arazi var, mümbit değildir, ot bitirmez, ama suyu tutar. Onun tuttuğu su ile Allah Teâlâ insanları yararlandırır: Bu sudan kendileri içerler, hayvanlarını sularlar ve ziraat yaparlar. Diğer bir araziye daha isabet eder ki, bu ne su tutar ne ot bitirir.
Bu temsilin biri Allah Teâlâ'nın dininde ilim sâhibi kılınana delalet eder, böylesini Allah Teâlâ benimle göndermiş olduğu hidâyetten yararlandırır; yani hem öğrenir, hem öğretir. Temsilden biri de, buna iltifat etmeyen Allah Teâlâ'nın benimle gönderdiği hidâyeti hiç kabul etmeyen kimseye delalet eder" (Buhârî, İlm 20; Müslim, Fedâil 15 (2282).

[61] En’âm, 82

[62] Fussilet, 17

(Kâfir) ”[63]

“Hakkı beyan etmek Rabb’ına aittir. Dileyen iman etsin, isteyen kâfir olsun.”[64]

Bu âyeti kerimelerde, iyilik veya kötülük yapmak irşattan sonra kulun irade ve ihtiyarına bırakılmıştır.

“O halde siz, ancak müslüman olarak can verin”[65] Bu âyeti Kerimede Allah Teâlâ, iman ile ölmeyi kulluğun işareti kabul ediyor. Bütün bunlardan şu gerçeği anlıyoruz ki:

“Ey kullarım! Saadetin ve sapıklığın başlangıcını, netice ve mayasını elinize verdim. İrâde ve ihtiyarınız var. Eğri ve doğru yolları bütün vasıflarıyla size bildirdim. İster eğri, İster doğru olun. Ona göre hesaba çekilirsiniz.”

“Eğer Allah'ın dinine yardım ederseniz, O, size zafer verir.”[66] Âyetinde ise; harpte düşmana galip gelmek için Allah Teâlâ'nın kelimesini dinini yükseltmek ve birde sevgi şart koşulmuştur.

Niyet halis olursa Allah Teâlâ, galibiyet vereceğini vaad etmektedir:

“Şu emrettiğim yol; benim dosdoğru yolumdur. Hep ona uyun. Başka yollara ve dinlere uyup gitmeyin ki, sizi Onun yolundan saptırıp

---

[63] İnsan, 3
[64] Kehf, 29
[65] Bakara, 132
[66] Muhammed, 7

parçalamasınlar” [67]

“Bize itaat uğrunda mücâhade edenlere, (iç ve dış düşmanlarla savaşanlara) **gelince, elbette biz onlara (bize ve dış düşmanlarla savaşanlara) gelince, elbette biz onlara bize götürecek yollarımızı gösteririz.”** [68]

“Deki; Allah, dilediği kimseyi şaşırtır ve kendisine kalbi ile yöneleni hidâyete erdirir.” [69]

Bu âyeti kerimelerden Allah Teâlâ’nın hidâyet ve irade-i külliyesinin, bizim irâde-i cüziyyemizi kullanmaya ve O'na kalbimizle yönelmeye uygun olduğunu anlıyoruz. Allah Teâlâ, hidâyeti görmek için akıl, idrak ve basiret vermiştir. Hidâyete hizmet için beş duyumuzu ve aklımızı, sebeplerini yaratmıştır. Hidâyetin ne olduğunu anlamak için âyetler göndermiştir.

“Şunu da bilin ki, Allah Teâlâ dilemeyince siz hayır ve şerri dileyemezsiniz.” [70] Allah Teâlâ asıl dileme ve külli irâdesinden kullarına; ruh, akıl ve havass-ı selime[71] vasıtalarıyla cüz'i irâde ve dileme vermiştir. İnsana kendi nefsini kullanmak için kudrette vermiştir. İşte bu kudret ve cüz-i irâdeyi kendi rızası için kullanana sevap, yüz çevirip inat ve kibirlenen ise azap vaad

---

[67] En’âm, 153

[68] Ankebut, 69

[69] Râd, 27

[70] İnsan, 30

[71] **Havâss-ı selime: sağlam, kuvvetli, emin** hisler ve duygular.

etmektedir.[72]

Ebussuud Efendi bazı kitaplarında: **“Eğer kullar cebir olunsalardı,** (Bir iş onlara Allah tarafından zorla yaptırılsa idi) **Allah Teâlâ’nın faili muhtar olmaması gerekirdi”** diyor.

[72]Bu hususta İzmirli İsmail Hakkı Hazretleri şöyle diyor:
“İnsanın ister isteyerek, ister istemeyerek yaptığı işlerin hepsi Allah Teâlâ’nın yaratmasıyladır. Kader ve Kazayı ilâhi ile meydana gelir... Bizde hem kudret vardır, hem iyiyi-kötüden ayırma iradesi vardır.
1—Bizim kudretimiz müessirdir. Fakat yaratan değildir. Yaratan ancak Allah Teâlâ’dır. Kulun bütün fiillerini O yaratır. Kuldaki kudret yaratmaz, fakat müessirdir.
2—Bizde irâde de vardır. Kulda bulunan bir işi yapıp yapmama bakımından birini tercih etme hürriyet ve irâdesi, Allah Teâlâ tarafından bir hediyedir. Biz seçeriz Allah Teâlâ’da yaratır. Diğer bir tabir ile kulun irâdesi Allah'ın irâdesine vesile ve sebeptir.” (Dr. Milaslı İsmail Hakkı, 1343), s. 202-203

KAZA VE KADERİN TARİFLERİ

Kelam kitaplarında Kaza şöyle tarif edilir:

Kaza: İcmâli[73] bir hüküm manasına gelir.

Mesela: Umumi olarak bütün insanların öleceğine hükmetmek gibi:

“Her nefis ölümü tadacak...”[74] Bu âyeti kerime bu çeşit manaya bir delildir.[75]

Kader: Tafsili bir hükümdür.

Mesela: Bir kulun falan günde, filan yerde, falan sebepten öleceğine hükmetmek gibi. Kader kulları istidadına tabiidir.[76]

İmam Gazali rahmetullâhi aleyh diyorki:

---

[73] **İcmali:** kısaca, toplu olarak, tafsilâtsız.

[74] Âl-i İmrân, 185

[75] **Kaza:** “Allah Teâlâ'nın irâde ve takdir buyurmuş olduğu şeyleri zamanı gelince ilim ve irâdesine muvafık olarak icad buyurmasıdır.” (Ö.N. Bilmen, İlmi Kelâm Dersleri, s. 316, İstanbul/1339).

[76] **Kader:** Olacak şeylerin zamanı ve mekânı, vasıfları ve hususiyetlerini ve diğer tafsilatını Allah Teâlâ’nın bilip ezelde sınırlayıp ve takdir etmesidir. (a.g.e., s. 315)

“Allah Teâlâ, tamahkârlık ve cimrilikten münezzehtir. Herkes ne tarafa azmedip yönelirse, doğru ve yanlış neye istidat ve kabiliyeti varsa, Allah Teâlâ onu yaratır.” Âlimlere bu söz açıktır ki, kulun haline göre, kuluna bazen mahv ve bazan isbat olmak mukarrerdir.[77]

Lakin **“yazılan bozulmaz”** demek, ya bahsi geçen kazaya göredir, icmali bir hüküm manasınadır. Ya da:

“Bozulmaz yazılan” demek, halk bozamaz demektir.
Yazar bozar Hüdâ, destindedir Ümm’ül-Kitab anın [78]

---

[77] **Mahv:** Örf, adet ve alışılan sıfatların kaldırılması. Günahların, kalpteki gafletin, Allah Teâlâ’dan başkasıyla meşgul olmanın mahvı gibi üç kısmı vardır. Şibli’ye sormuşlar:
“Seni üzgün görüyoruz. Allah Teâlâ seninle ve sen Onunla değil misin?” Demiş ki:
“Ben Onunla olsaydım ben, ben olurdum. Fakat ben Onda mahvoldum” Risâle-tül-Kuşeyrî: 39
İsbat: Bir kimse nefsinde bulunan kötülükleri mahveder ve bunların yerine güzel huyların kaim olmasını temin ederse o, **MAHV ve İSBAT** sahibi olur. Her ikisi de Allah Teâlâ'nın kudretinden çıkar. Hakkı kulundan gizleyip, nefyetmesine MAHV, açıklayıp izhar etmesine İSBAT denir. Bunların meydana gelmesi Allah Teâlâ'nın dilemesine bağlıdır (Süleyman Uludağ. Kayseri Yüksek İslâm E. Tasavvuf notları, 3. Sınıf, s. 24)

[78] **Dest :** El;
Ümmül-Kitab: Levh-i Mahfuz.
(Birinci beyitte geçen konuyla ilgili olarak Şah Veliyyulah Dehlevi şu bilgiyi veriyor: “... Âlemlerin Rabbı, olayları ve varlıkları, bazen de itibari bir şekilde

Dilâ! Demin şarab eyle, yakup cismin kebab eyle[79]
Dil ü can meclisi ânın, şarap anın, kitap ânın...

Çünkü: "Allah Teâlâ ne dilerse (onu yapar). Bazısını mahveder, (vücuda getirmez. Bazısını da) vücuda getirir. [80]Ana kitap [81] O'nun nezdindedir."[82]

BEYİT:

Yaratan Hakkdır, amel-i azm-i iktiza nefsin dürür.
Kabiliyyet verdi Hakk, kulanmadın, ko illeti.

Ebu-l' Muin Nesefi (hyt: Ağustos 1310) bu manayı bu şekilde açıklamıştır.

Sonra, hayır ve şerde seçici olmanın büyük nuru ve büyük faydası vardır.

---

tespit etmektedir. Böyle durumlarda kararlaştırılmış bulunan bir şeyi, yine İlâhi arzu ile bozulması mümkündür."
Bu sözüne de Ra'd suresinin 39. âyeti kerimesini delil olarak getiriyor. (Şah Veliyyullah Devlevi Hüccetullahi'l-Baliğa, c .1, 40. bölüm)

[79] **Dilâ:** Ey gönül

[80] İstediğinin hükmünü kaldırır, dilediğinin hükmünü kaldırmaz. Ya da tövbekâr müminin küfrünü giderir, imanlarını sabit kılar, ya da, eceli yaklaşanı öldürür veya öldürmez. (Çantay: c. 1, s. 375, Not: 29)

[81] Her kitabın, her yazılanın aslı olan Levh-i Mahfuz. Çünkü olacak her şey orada yazlıdır. (a.g.e)

[82] Râ'd, 39

BEYİT:

Cürmü nefse nisbet edenler Fenâ Fi’llah olur.[83]
Bil kâmil-i Hakk’tan, iç rah-ı bekadan şerbeti[84]
İş bu beytimde nihândır eviliya sırrı.[85]
Bir kadehtir, dolu içersen bulursun haleti
Mısraın biri, hayâli varlığın fâni kılar.
İzzet ıssını duyup, komaz kibirden nefhati.[86]
Biri dahi, var eder kâmil-i kemâlime seni
Tev'em olur anda insan ile Kur'an sâdeti.[87]

Muhyiddin Ârabi kaddese’llâhü sırrahu’l azîz, Fütuhatın 35. babında şöyle diyor:

“Deki: (iyi ve kötü) hepsi Allah Teâlâ tarafındandır.” [88] **âyetine göre, ilmimizle, fiillerden kötü ve çirkin olanları** — Allah Teâlâ yolunda nefsimizi fedâ etmek için — **nefse nispet ederiz. Hayır ve iyi olan şeyleri ise Hakk'a nispet ederiz. Bilhassa** — Âyet ve hadislerin ispat ettiğine göre — **Hakk ile mahlûk arasında iştirak (ortak olma) kokusu vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:**

“Hâlbuki sizi de, yaptığınız şeyleri de Allah Teâlâ yaratmıştır.”[89] **Ve: “Sana gelen her iyilik Allah Teâlâ’dandır. Sana gelen her fenalık da**

---

[83] Cürüm: Günah
[84] **Rah:** Yol,
[85] **Nihan:** Gizli,
[86] **Issı:** Sahip, malik
[87] **Tev'em:** İkiz, İkiz saadeti: Efendi
[88] Nisa Sûresi: 78
[89] Saffat,96

nefsindendir.” [90], **“Herkesin kazandığı hayır kendi faydasına, yaptığı şer kendi zararınadır.”**[91]

Diğer âyetlerde ise:

“Sonrada ona hem kötülüğü, hem ondan sakınmayı ilham edene ki..”[92] buyruluyor. **“Sonra ilham onun, o işi yapma bizim olur.**”[93] Başka bir âyette de:

“Her birine onlara da, bunlara da, Rabb’ının vergisinden bir biri ardınca veririz. Rabb’ının vergisi kimseden men edilmiş değildir ”[94]

“Allah Teâlâ dünyada müminlerden de, kâfirlerden de ihsanını esirgemez.”[95] **Bu öyle bir meseledir ki, bunda asla ayrılık olmaz. Allah Teâlâ vereceğini ilham eder, halk ameli eder. Ne keşif yüzünden, ne hayır yüzünden insan tevhitten ayrı olamaz. Bu meselenin doğrusu şudur ki; emir Hakk ile halk arasında müşterektir. İki taraftan birine mahsus değildir. Çünkü varlık ancak Hakk’ındır. Değişmez. Vücutta değişmek ise sonradan yaratılmışların hükümlerindendir. Şöyle ki; Göz olmasa, hüküm zahir olmazdı. Zira fiillerde yaratanla**

---

[90]Nisa,79, İyilikte fenalıkta Allah Teâlâ’nın yarattığı şeylerdir. Fakat iyilik Allah Teâlâ'ın ihsanı, fenalık kulun amelinin karşılığıdır.

[91] Bakara, 286

[92] Şems, 8

[93] (ÇANTAY, 1962)

[94] İsrâ, 20

[95] (ÇANTAY, 1962), c.2, s.512

yaratılmış lâzımdır.” [96]

Deryayı geçmeğe gemi gerek. Lakin dümenci dümeni istediği tarafa yöneltmeyip, başka tarafa tutarsa yollunun hedeften uzaklığı artar. Böylece büyük tehlikeye düşme ihtimali de fazlalaşır. Burada suç geminin midir, kendisine davet eden zatın mıdır, dümencinin midir? Elbette bütün suç dümencinindir.

Allah Teâlâ şu âyeti kerime ile insanları açıkça cennetine, selamet sahiline davet ediyor:

“Allah selam evine Cennete çağırır ve o kimi dilerse doğru yola iletir.”[97]

Burada Allah Teâlâ insanları kendisine davet eden zattır. Dünya ise kapkara bir denizdir. Gemi insanoğlunun cismi, kaptanı (dümencisi) ise, ruhtur.

Öyle ise ey insanoğlu! Cisim gemisinin yelkenlerini Kur’ân-ı Kerim rüzgarına açarak O'nun çizdiği rotada seyretmeye ve O davetçi Zat'ın irâdesine uygun olarak kullanmaya mecbursun!...

Başka bir örnekte şu olabilir. İlim tahsil eden bir öğrenciye **“kitap ve defter kalem al”** diye bir kaç lira versen, o da bu parayı boş yerlerde harcasa suç kimindir? Parayı verenin mi, yoksa harcayan talebenin mi? Elbette ki öğrencinindir.

---

[96] Bu meselenin tafsilatı için Fütuhat-ı Mekkiye bakınız.
[97] Yunus, 25

EY İNSANOĞLU!

Vücudun paradır. Veren Allah Teâlâ'dır. Sana, **"Benim rızam için harca, bana yaklaşmaya vesile yap"**[98] diye verdi. Sen onu gayenin haricinde kullanırsan suç senindir. Fakat fiilini yaratan Allah Teâlâ'dır.

Hz. Ali kerremallâhü veche diyor ki:

"Muhakkak Allah Teâlâ bizi seçim yapmada serbest bıraktı. Bize emirler gönderdi. Bunları yapmak bizim için bir saadettir. Nehiyleri ve yasakları, insanları büyük azap ve cezadan korumak içindir. Bunlar günahlardan korunmak içindir. Allah Teâlâ kula -döğe, döğe- zorla kulluk ettirmez. Kulun isyan etmesi ise, Allah Teâlâ'nın onu zapt etmeye gücü yetmediğinden değildir. Fakat azap ve sevap zulüm ile "tercih bila müreccih"[99] sebepsiz tercih ile olmasın diyedir."

---

[98] **"Ey iman edenler! Allah Teâlâ'dan korkun, Ona yaklaşmak için vesile arayın ve O'nun yolunda savaşın. Tâki muradınıza eresiniz."** (Maide, 35)

[99] **Tercih bilâ müreccih:** Hiç bir üstünlük sebebi yok iken birbirine eşit iki şeyden birisini diğerine üstün tutmak

“Dünya ahiretin tarlasıdır” hükmüne göre, herkes kendi ektiğini biçsin. **“Kim ekin zamanını kaybederse, hasat zamanı pişman olur”** fetvasına göre, ekin ekmeyen zulmü kendinden bilsin. Hülâsa herkes kendi gayretine göre, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin risâlet ve nübüvvet çeşmesinden kana kana şerbetini içsin. Kimsenin Allah Teâlâ ile dava ve husumeti olmasın. Allah Teâlâ üzerinde kimsenin hücceti kalmasın.

“Söyle onlara mademki öyle bir ilminiz yoktur. Öyle ise tam ve kâmil hüccet Allah Teâlâ’nın hüccetidir. O isteseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi.” [100] Bu âyet bu konuyu ne güzel anlatmaktadır.

“Eğer biz dileseydik herkesi elbette hidâyete erdirirdik.”[101]

Fakat benden çıkan **“Cehennemi bütün cinlerle, insanlardan muhakkak dolduracağım sözü hak olmuştur.**” [102] Yani hepsine hidâyeti istemedi. Belki kulun işini, gayret ve kabiliyetine, hizmet ve mücahadesine havale etti. Ve:

“Bizim uğrumuzda nefsiyle, şeytanla, din düşmanları ile mücahade edenlere gelince: Biz onlara elbette (bize doğru yürüyüp, bize ulaşa-

---

[100] En’âm, 149

[101] **“Eğer nefis hidayet yoluna gitmeye gayretini sarf etseydi, biz de bu hidâyeti lütfederdik”** (ÇANTAY, 1962), c.2, s. 735, Not: 17

[102] Secde, 13

cağı) **yollarımızı gösteririz."** [103] buyurmuştur. Kelâm kitaplarında, bütün Ehli Sünnet ve mezheplerinde şöyle beyan edilir: **Sonradan kazanılan kabiliyetlere, Kabiliyet-i Ezeliyyeye galiptir.**

Meselâ: Bir çocuğa babasından bolca miras düşüp kötü yolda harcasa, elbette sonunda iflas ederek muhtaç duruma düşer. Ve **"Alış verişleri onlara kazanç sağlamamış"** [104]âyetine muhatap olur. Fakat sermaye edip akıllıca kullansa pek çok kazanç sağlardı.

Diğer tarafta fakir ve yetim bir çocuk var. Ebeveyninden tek kuruş kalmamış. Lakin dülgerlik veya tamircilik sanatını öğrenmiş ve zengin olmuş. **"Allah Teâlâ iyi hareket edenlerin karşılığını zayi etmez."**[105]

Hayır ve şerri yaratan Allah Teâlâ'dır. Fakat kulun azim, irâde ve ihtiyarına göre yaratmaktadır.

Bilinmelidir ki, zalim zulüm sıfatını icraya yönelir, zulüm yapmayı azmedip isterse, Allah Teâlâ onun istediği şeyi yaratır. Bir kimsede zalim ile arkadaşlık eder, onlara karışırsa, Allah Teâlâ onu da zalimlerden eder.

"Zalimlere meyletmeyin. Sonra size ateş çarpar." [106] âyeti buna işaret etmektedir- Bu âyet-

---

[103] Ankebut, 69
[104] Bakara, 16
[105] Tevbe, 120
[106] Hud, 113

te geçen **“meyletmeyin”** kelimesini tefsirciler **“azıcık meyletmek”** olarak tefsir etmişlerdir.

Allah Teâlâ her şeyden müstağnidir.[107] Kulların istek ve meyillerine göre O kötü sıfatı kullarda yaratmaktan cimrilik etmez. Sonra mahşerde hesaba çekip, azap eder. Sonra Allah Teâlâ der ki; **faydalı ve zararlıyı Kitab-ı Kadimimde bildirdim, niçin nefsine kıydın. Hâlbuki benim kulum ve muhtacımsın.**

“Allah Teâlâ onları bunun için yaratmıştır.”[108]

Bu âyete göre, ben seni rahmetim için yaratmadım mı?

Sana doğruyu tavsiye etmedim mi?

Sana kelamımı gönderip, anlayacağın kadar basiret ve akıl vermedim mi?

Ki cennetten vazgeçip cehenneme yuvarlandın?”

“Size iyice düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt kabul edebileceği kadar ömür vermedik mi? Size azap ile korkutan rasül, kitap, akıl, ihtiyarlık ve akrabalarınızın ölümü de gelmişti. ”[109] âyeti bunu ifade etmektedir.

---

[107] **Müstağni:** kimseden bir menfaat beklemeyen, başkalarına ihtiyaç duymayan, gözü ve gönlü tok.
[108] Hud, 119
[109] Fâtır, 37

ALLAH TEÂLÂ KULLARINA NİÇİN AZAB EDER?

Zulüm eden (zalim), azim ve isteği ile ve Allah Teâlâ'nın razı olmadığı fiili ile zulme meyletmek ve onunla münasebet kurmak sureti ile zalimlik sıfatını kazanır. Bu azim ve istekte ayrıca bir günahtır.[110] Bu zulmü işlerse o da ayrıca bir günah olarak yazılır.

---

[110] Bezzaziye ve İhya-i Ulûmi'd-din de böyle yazılıdır.

MAZLUMLAR

İnsanlar, bazen Allah Teâlâ'ya kullukta hata ederek, bazen da büyük günah ve cürümleri yaparak Allah Teâlâ'nın azabına müstahak olurlar. Sonra Allah Teâlâ

“İşte biz zalimlerden kimini, kimine, yapmakta oldukları günahlar yüzünden böylece musallat ederiz.” [111] Âyetinin hükmünce, kıyamete kalmadan büyük belâlar verir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Benim ümmetim şu ümmeti merhumedir- Onlar için ahirette azap yoktur. Ancak dünyada belâlar, zelzeleler ve katilliklerle azap vardır.”[112]

---

[111] En’âm, 29 (Başlarına Vali edip hakim yaparız. Veya onlara dost kılarız) (ÇANTAY, 1962), c. 1, s. 205, Not:58

[112] Ebû Davud, Taberi, Beyhaki; (Feyzü'l-Kadir, c: 2, s. 185)

BAŞKALARI İÇİN ZALİM OLANLAR

Bunların bazıları amellerine göre cehennemlik iken, zulme uğrayan birine yardım etmeleri veya Allah Teâlâ'nın dinini yükseltmek ve yüceltmek içim çalışmaları sebebiyle; Allah Teâlâ'nın rahmet ve cennetine layık olurlar.

Ya da Allah Teâlâ rahmet edip -**ahirete koymadan**- bir zalimi ona musallat ederek, mal ve nefsine zarar getirerek veya büyük bir semavî musibete uğratarak ahiret azabından kurtarır.

DÜNYADA CEFASINI ÇEKENE AHİRETTE AZAP VAR MIDIR?

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Kime günahı sebebiyle Allah Teâlâ dünyada azap ederse, ahirette ona azap etmez”[113]

Kudâî’ye açıklamasında şöyle denilmektedir:

“Katillikten dolayı asılan adama ahirette azap olmaz. Çünkü cezasını dünyada buldu.”

Bu meselede ihtilaf ve çok söz vardır. Özeti ise şöyledir.

“Allah Teâlâ ve Rasûlüne (müminlere) harp açanların yer yüzünde (yol kesmek, suretiyle) fesatçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, veya sağ elleriyle sol ayaklarının çaprazvâri kesilmeleri, ya da bulundukları yerden sürülmeleridir. Ahirette de onlara (başkaca) pek büyük bir azap vardır.”[114]

---

[113] Câmiu’s-sağir, c. 2, s. 146

[114] Mâide, 33

Bu âyetin tefsirinde bazı müfessirler:

“Zina, katillik ve hırsızlık gibi günahları işleyen biri, dünyada had veya kısas ile cezasını görse, ahiret azabı ondan düşmez. İşte bu âyet buna delildir” Zira âyette **“Ahirette ise “bundan başkaca pek büyük bir azap vardır”** buyrulmaktadır. İbn-i Hümam ve Zeylaî bu görüşü müdafaa ederler.

Bir kısım âlimler ise:

“Dünyada çekilen ceza had, günahı düşürür.” Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kimse bir günah işler ve cezasını dünyada çekerse, bu ceza günahına keffaret olur.” Nihâye sahibi bunu kabul etmiştir.

Fakirin (Abdülmecîd-i Sivasî Efendi) görüşüne gelince:

“İslam Dininden zorluk ve güçlük kaldırılıp, binası kolaylık üzerine kurulduğundan, ikinci görüşü tavsiye ederim. Ayrıca sünnetle Kur’ân-ı Kerim âyetlerinin neshedilmesi (Hükmünün kaldırılması) nin ahkâm usulünde olması akıldan çıkarılmamalıdır.

ZALİME RAHMET YOKTUR

"Zalimler için rahmet yoktur. Cehennem yazılmıştır. Öyle ise de; "Ben onlara zalimlere mühlet veririm. (Onların iplerini uzatıveririm) **Benim lütuf yüzümden kahrım, tahammül edemeyecek kadar çetindir."**[115]

Bu âyet mucibince Allah Teâlâ, zalimin cezasını birkaç gün tehir eder. Fakat sonunda mutlaka cezalandırır. İhmal etmez. Fakat bazı mazlumlara gelen bela günahları sebebiyle olmayabilir. Derecelerini ve mertebelerini yükseltmek sebebiyle de olabilir.

[115] Â'raf, 183

BEYİTLER

Gel ey âşık geçinen merd-i lâfi [116]
Çü yâren yok, değilsin merd-i safi.[117]
    Haber sorsan bu râhın[118] hâcegânını[119]
    Buluptur her dükkânda nice kânı.[120]
Belâ cisrini[121] geçmeyince kâmil
Velâyet şehrine olmadı vâsıl
    Bunu isterdi istiğnâ-i[122] Leylâ
    Niyaz içre ola mecnunu şeydâ.[123]
Sühan-ı[124] Şirinin olur mu kalbi yumuşak.
Belâ kûhuna[125] Ferhad olmadı çak.[126]

---

[116] **Merd-i lâfi:** Lafzan adam
[117] **Merd-i safi:** Saf kişi
[118] **Rah:** Yol
[119] **Hâcegân:** Hocalar
[120] **Kân:** Maden
[121] **Belâ cisrini:** Belâ köprüsünü
[122] **İstiğnâ:** Allah Teâlâ'dan başka kimsenin minneti altına girmemek, gönül tokluğu; elindekini kâfi bulmak; zenginlik istemek; muhtaç olmayıp zengin olmak; nazlanmak; büyüklenmek ve gururlanmak.
[123] **Şeyda:** f. Tutkun. Divane. * Çok sevgiden hâsıl olan hal.
[124] **Sühan:** f. Söz, kelâm. Kavl, lâfz.

Harim-i[127] Kâ'be'de olur mu mihman[128]
Yolunda çekmeyen hâr-ı mugaylan [129]
Musallat etmedin her bî temizi[130]
Habibe vermedi, nasrı azizi.
Sahabe olmadın dârından ihraç
Demedi Sâdıkûn[131] anlara göz aç.
Belî[132] âşık olanlar nice şâna
Belâ tîrine[133] oldular nîşâne.
Sınûklar sarıcıdır Rabb-i Cebbâr
Sınûk ol sevdiğim tâki sana yâr
Beyim, aşk evveli zahm-ı[134] belâdır
Velî encamı -eltaf ve atadır
Duyanlar bu gamın zevk-ü safasın
Bıraktılar fena mülkün hevâsın.
Ulular der; ezel benzer gümâna,[135]
Anın tîrine halk olmuş nişane.
Kaza çevgânına[136] top olmuş insan

---

[125] **Kûh:**f. Dağ.
[126] **Çak:** f. Yarık, çatlak, yırtmaç. Kılıç, bıçak gibi şeylerin sesleri. Sabah vakti beyazlığı. Küçük pencere. * Hazır. Amâde.
[127] **Harîm:**Herkesin giremiyeceği, dokunmıyacağı şey. Haram dairesi. * Şerik. * Bir kişinin olup, başkasının duhul ve taarruzundan masun yer. * Hacıların Mekke-i Mükerreme'de giydikleri libas.
[128] **Mihman:** f. Misafir.
[129] **Hâr-ı mugâylan:** Çölde yetişen bir nevi dikenli çalı. Deve dikeni.
[130] **Bî temiz:** Kirli
[131] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem
[132] **Beli:** f. Evet.
[133] **Tir:** f. Ok.
[134] **Zahm:** Yara, ceriha.
[135] **Güman:** f. Zan. Tahmin. Sanmak. Şüphe

İrâdetten[137] yağar üstüne baran.[138]
Olaydın derd-i dininden haberdâr,
İçüne girmeyeydi gamm-ı ağyar[139]
Asel[140] içinde yatan mum pür-nâz[141]
Ne ateş gamımı var anda, ne hodkâz [142]
Kaçan şem-i [143]olsa, ateş olsa başı
Ere dûdı [144] semâya, yere başı
Duyanın gammı birdir iki olmaz.
Efendi, bir gönülde iki sığmaz[145]
Gamm-ı dünya değildir, hâk-sârın [146]
Refiki[147] olma değildir, payidarın.[148]
Değilsin şimdi halinden haberdâr
Veli, hulkuma[149] gelse murg-i tayyar [150]

---

136 **Çevgan:** f. Cirit oyunlarında atlıların birbirlerine attıkları değnek. * Baston, ucu eğri değnek

137 **İrâdet:** irâde, istek, dileme.

138 **Bârân:** f. Yağmur. Rahmet.

139 **Gamm-ı ağyar:** Düşman üzüntüsü

140 **Asel:** Bal. Şehd. * Tatmak. * Su akarken yüzünde hâsıl olan kabarcık. * Cennette bir su

141 **Pür-nâz:** Çok nazlı

142 Hodkaz: Büyüklük, sevinç

143 **Şem:** ışık.

144 **Dud:** f. Duman, sis. Tütün. * Elem, gam, keder, tasa.

145 Dünya-ahiret

146 **Hâk-sar:** f. Toz toprak içinde kalmış. Perişan hâlli.

147 **Refik:** arkâdaş, ortak, eş, yardımcı, yoldaş.

148 **Pâyidar:** iyice yerleşmiş, sağlam, devamlı, kadim.

149 **Hulkum:** İnsan veya hayvan boğazı. Ağızdan mideye giden yol.

150 **Murg-i tayyar:** Can kuşu

Bu sırrı anlayanlar zara[151] düştü
Aceb âvâre hoş bâzara düştü
Rakîb ve muhtesibtir[152] ince kıldan
Urur bûr[153] gavs-ı[154] tir[155] ile gözünden
Yerindedir vefası, hem cefâsı
Duyana tatlıdır gam u belâsı
Tılsımı[156] cism-i insan özüne sırdır.
Zuhuru kesret[157] ü pinhânı[158] birdir.
Cihanı suret olmuş bir muamma[159]
Ne fehmetsin,[160] ne görsün anda âmâ?
Ne tarfa[161] katradır, ummana sığmaz

---

[151] **Zar:** f. İnleyen, sesle ağlayan. * Zayıf, dermansız.

[152] **Muhtesib:** (Hisab. dan) Belediye işlerine bakan memur. * Kanundan ziyâde idâri ve örfi işler için karar veren. İhtisâb ağası.

İhtisab: Hesab sorma, mes'uliyet. * İhtisab dâiresinin aldığı vergi. * Emr-i bilma'ruf nehy-i an-ilmünker vazifesi, * Ceza. * Eskiden belediye işlerine bakan memurun işi ve dâiresi.

[153] **Bûr:** yük. Hayırsız kişi. * Ekine elverişli olmayan tarla

[154] **Kavs:** Yay, yay gibi olan

[155] **Tir:** f. Ok.

[156] **Tılsım:** herkesin bilip çözemediği gizli şey; gizli sır, fevkalâde kuvvet ve tesire sahip olan şey.

[157] **Kesret:** Çokluk, sıklık. * Bir şeyin ekserisi ve muazzamı. Bolluk.

[158] **Pinhan:** f. Gizli, saklı, hafi, mahfi, mestur, müstetir

[159] **Muammâ:** bilmece, anlaşılmaz iş, anlaşılması. zor olan sır, bilinmeyen hâl, karışık şey.

[160] **Fehm:** anlamak; anlayış, zihnen kavrayış.

[161] **Tarfa:** Ilgın ağacı. **Katra** (Katıran) Siyah, sert kokulu, süretle yanan, hararetli, keskin ve suda erimeyen

Ne güne zerredir, tâbâna[162] sığmaz.
Aceb âcûbe sandık[163] muhaffel[164]
İcazetsiz kimise vurmaz el
Aceb âcûbe[165] âfâka[166] olubdur.
Dışı kayıt[167] u içi ıtlak[168] olubdur.
Benim can garibim ola kurban
Ana kim sırr-ı Hakk-ı ede iz'an.[169]
Demek halk zulme müstahak[170] oldu
Sanma kim zulmeden, muhik[171] oldu.
Hangi mezhepte var durur bu kelâm?
Ki helâl ola, bazı zulüm haram?
Bunu şeytan avâne [172]ders etti
Dillerine bu şahı[173] gars [174]etti.

---

bir madde
Buradaki mana: ne iyi ne kötü anlaşılmaz haldedir.
162 **Tâbân:**f. Işıklı. Parlak. * Parlayan güneş.
163 Zannettik
164 **Haffe:** (C.: Hıff) Çulhaların bez sardıkları ağaç.
165 **Acube:** Tuhaf kimse; mecaz: Tuhaf, alışılmadık, garip şey.
166 **Afak:** Ufuklar. Yerle göğün birleştiği gibi görünen uzak dâire.
167 **Kayıt:** Bağlamak
168 **Itlak:** Salıvermek. Bırakmak
169 **İz'an.** Basiret. Anlayış. * Teslim olup itaat etmek. * Akıl. Zekâ. İnanç. İdrak. Bilmek.
170 **Müstahak:** Hak eden, hak etmiş. * Kendisi kazanmış.
171 **Muhik:** Haklı, doğru.
172 **Avane:** yardımcılar.
173 **Şâh:** Dal, budak
174 **Gars:** Ağaç fidanı dikmek. * Dikilmiş fidan.

Hasr-ı dâreyne[175] mazhar [176] oldular.
Semm-i zakkumdur[177] bu şâhi semer [178]
Kerbelâ'da şehid olan ŞAHI[179]
Müstahak sanma zulme vallahi.
"ŞEYHİYA" aç gözün, uyar canan,
İtikat aslıdır, Müslümanın.

---

[175] **Dâreyn:** her iki dünya. Dünya ile Âhiret.

[176] **Mazhar:** sahip olma, nâil olma, şereflenme, kavuşma, ortaya çıkma ve görünme yeri.

[177] **Semm-i zakkum:** Zakkum zehri

[178] **Semer(e):** Meyve, yemiş mahsul. Verim. Netice.

[179] Hz. Hüseyin aleyhisselâm

İTİKADDA DÖRT MEZHEP VARDIR

Perdeler kaldırılınca itikat da dört mezhep olduğu görülür.

1—Kaderiyye:

Kaderi tamamen ortadan kaldırırlar. Bütün fiillerinde kulun serbest olduğunu söylerler. Kul fiilinin yaratıcısıdır Sahih hadiste Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bunlar için:

"Ümmetimin mecusi (ateşe tapan) **sidir"**[180] itabını[181] layık görmüştür.

2— Cebriyye:

Bunlar kulun iradesini **(İyiyi-kötüden seçme hassasını)** tamamen ortadan kaldırmışlardır. Sadece kadere itimat etmişlerdir. Suç ve günah-

---

[180] Hadisi Şerifin tamamı şöyledir: **"Kaderiyye mezhebi bu ümmetin mecusileridir. Hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerinde bulunmayın."** (Sünen-i Ebu Dâvud, Kitâb'üs-Sünne, Babü'l-Kader. c. 4, s. 222)

[181] **İtab:** Tekdir etmek. Şiddetle hitab etmek. Azarlamak. Terslemek. Paylamak. Rencide etmek. Darılmak.

larını şeytan gibi Allah Teâlâ'ya nispet etmişlerdir. Bu cihetten batıldırlar.

3 — Mutezile:

Bunlar şu âyeti kerimeyi inkâr ederler.

"De ki, iyi ve kötü hepsi Allah tarafındandır." [182]

"Şerri yaratan kuldur, fakat hayrı yaratan Allah Teâlâ'dır" derler. Bu biçare ve sefihler sadece akıllarına dayanırlar. Kısa akıllarını kâmil, nakil'e **(âyet ve hadislere)** tercih ederler.

"Ki ne önünden, ne ardından ona hiç bir batıl yanaşıp gelemez. O, bütün kâinatın hamd ettiği, O yegâne hâkim ve hikmet sahibi Allah Teâlâ'dan indirmedir." [183]âyetini unuturlar.

Allah Teâlâ'yı şerden tenzih ettiklerini zannedip benlik ve hodbinliğin[184] esiri olduklarından; Kadiri Mutlaka hem acizlik isnat etmiş, hem O'na ortak koşmuşlardır. Küfürlerini atmak isterken, imanlarını kaybetmişlerdir.

4 — Ehl-İ Sünnet ve'l-Cemaat:

Allah Teâlâ anların sayılarını artırıp, sabit sözlerinde (**LA İLÂHE İLLA'LLÂH MUHAMMED'ÜR RÂSÛLÜ'LLÂH)** daim söylesin! Orta yolu tutup, nefislerinden irâde ve ihtiyarı tamamen kaldırmadılar. Kaza ve Kaderi Allah Teâlâ'dan nef-

---

[182] Nisa, 78
[183] Fussilet, 42
[184] **Hodbinî:** f. Hodbinlik. Kendi menfaat ve lezzetini düşünmek

yetmediler. Kazaya iman ettiler. Allah Teâlâ yaratır, kul ise yapar. Kulun kendi amelini açıklamakta, yapmakta cüzi iradesi vardır dediler.[185]

İmam Gazzali rahmetullâh-i aleyh dedi ki:

"Kuvvetli söz budur ki; Allah Teâlâ, bir kula, taat hükmetse, onu ciddi ve cehd ile karşılamak gerekir. Tâ ki, tevfiki [186] İlâhi daim müyessir [187] ola."

"Bizim uğrumuzda (nefis, şeytan ve din düşmanları ile) **mücâhede[188] edenlere gelince: Biz onlara elbette (Bize doğru yürüyüp, bize vasıl olacakları) yollarını gösteririz."**[189]

"Eğer günah işlememize hükmetse, tövbe ve istiğfar ile karşılamak lâzımdır. Tâ ki Âdem aleyhisselâm gibi afv olalım.

"(Tevbe ederseniz) Rabbinizin sizi esirgeyeceğinizi umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesada) dönerseniz biz de (sizi cezalandırmaya) döneriz.

---

[185] Allah Teâlâ bir kulu kör yaratıp, sonra **"gör yoksa sana azap ederim"** veya sağır edip **"işit yoksa sana azap ederim**", ya da dilsiz yaratıp sonra **"konuş yoksa sana azap ederim"** demeyecek kadar âdil ve merhametlidir. (Sadeleştirenin notu: Zeki Hayran)
[186] **Tevfîk:** Allah Teâlâ'nın kuluna yardım etmesi.
[187] **Müyessir:** Kolay yapan, teshil eden, kolaylaştıran.
[188] **Mücâhede:** cihad etme, din düşmanlarına karşı koyma, çarpışma, uğraşma, çalışma.
[189] Akebut, 42

Biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık." [190]

Eğer Allah Teâlâ kul için nimet hükmetse, bu nimetini artırması için şükür ile karşılamak gerekir.

"Şükrederseniz, elbette sizin nimetinizi artırırım."[191] Bu âyeti kerime buna delildir.

Eğer Allah Teâlâ kul için şiddet ve belâ ile hüküm verse, sevinmek ve sevap almak için sabır ile karşılamak lâzımdır. Çünkü

"Allah Teâlâ sabredenleri sever."[192]

"Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir."[193] âyetleri ise bunu anlatmaktadırlar.

(Kaza ve Kader konusunu tahkik eden hakiki mürşid, müdakkik [194] ve fâziletli Abdülmecîd-i Sivâsî Efendinin değerli Risâlesi sona erdi. Allah Teâlâ rahmetiyle yargılasın. Geçmişlerine acıyıp, torunlarını hayra ve iyiliğe ulaştırsın.)[195]

---

[190] İsra, 8

[191] İbrahim, 7

[192] Âl-İmran, 146

[193] Zümer, 10

[194] **Müdakkik:** inceden inceye dikkatle araştıran.

[195] (Bu güzel ve özlü RİSALE, günahkâr **Ömer İbni el-Hac İlyas es'-Sivâsî** tarafından, hicri 1050 tarihinin Muharrem ayının ortalarında yazıldı.) Allah Teâlâ rahmet eyleye

İÇİNDEKİLER

KAYNAKÇA

ÇANTAY Hasan Basri Kur'ân-ı Kerim ve Meâli Kerim [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1962.

Dr. Milaslı İsmail Hakkı Hakikat-ı İslâm [Kitap]. - İstanbul : Hilâl Matbaası, 1343.

GÜNDOĞDU Yrd. Doç. Dr. Cengiz Abdülmecîd Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri [Dergi]. - Erzurum : Atatürk Üniv. İlâhiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı,63445 Doktora Tezi,, 1997.

İzmirli İsmail Hakkı Yeni İlmi Kelâm [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1339.

Mesnevi trc:Veled İZBUDAK Mevlâna Celâleddin Rumi [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1953.

Sultan Veled İbtidaname [Kitap]. - Tahran : [s.n.].

Sultan Veled trc: Melih TARIKAHYA Maarif [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1949.